

ZAKAJ TAKO S FAKULTETO ZA STROJNIŠTVO?

Objavljamo izjavo fakultete za strojništvo, ki odpira nekatera temeljna vprašanja o uresničevanju obeh naših reform – univerzitetne in gospodarske. Slovensko javnost je o tej izjavi obvestilo že Delo, vendar mislimo, da zaradi pomembnosti vprašanja ne bo odveč, če z njo seznanimo svoje bralce tudi Tribuna.

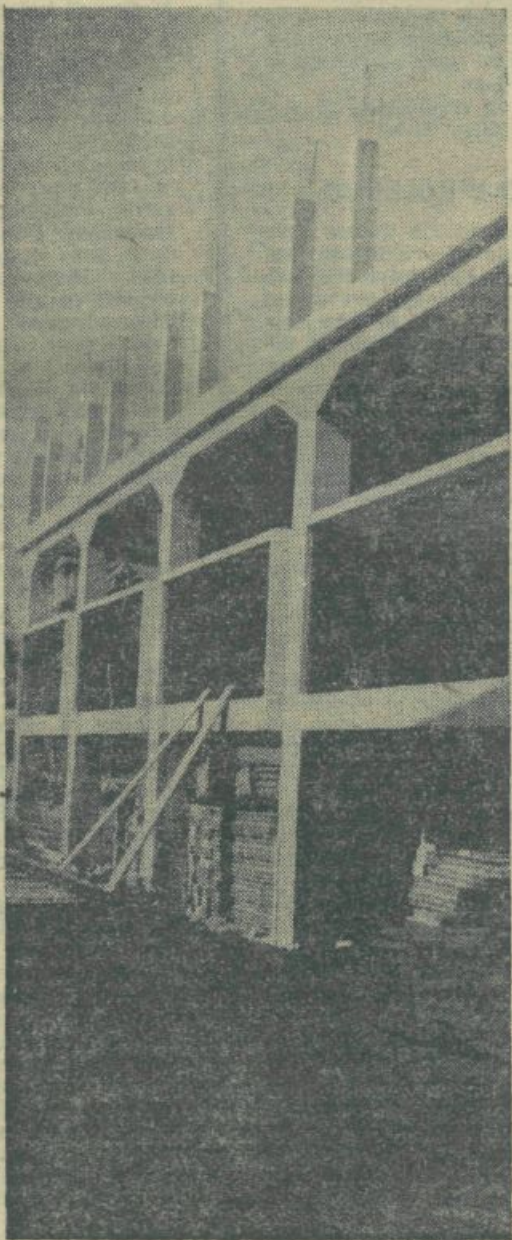
Udeleženci nedavne seje univerzitetnega sveta in univerzitetne uprave so bili obveščeni, da je upravni odbor sklada za šolstvo SRS »lani sprejel enotna in objektivna merila« za financiranje visokošolskih zavodov. Nadalje je bilo glede investicijskih sredstev rečeno, da bo po sklepih o ustavitvi del mogoče narediti letos na objektu fakultete za strojništvo – ploščo nad II. visoko etažo.

Fakulteta za strojništvo želi v tej zvezi opozoriti pristojne ljudi, da so v uvodu omenjena merila zavod preveč oškodovala, kar je jasno razvidno iz naslednjih primerov.

Dotacije, ki jih je sklad za šolstvo letos – po vseh znižanjih – namenil na različnih fakultetah za posameznega lani vpisanega rednega študenta, znašajo:

	din
na fakulteti za strojništvo	400.000
manj od tega zneska –	
na ekonomski fakulteti	270.000
na pravni fakulteti	310.000
več pa –	
na filozofski fakulteti	435.000
na fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo	459.000
na fakulteti za elektrotehniko	618.000

Pri tem stanju so nehali graditi strojno fakulteto

na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo	713.000
na biotehniški fakulteti	815.000
na medicinski fakulteti	886.000

Število lani vpisanih slušateljev na enega univerzitetnega učitelja (rednega in izrednega profesorja, docenta, višjega predavatelja in predavatelja) znaša:

na fakulteti za strojništvo in je večje samo	23
na ekonomski fakulteti	29
na vseh ostalih fakultetah pa manjše:	
na pravni fakulteti	22
na filozofski fakulteti	18
na fakulteti za elektrotehniko	18
na fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo	17
na medicinski fakulteti	16
na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo	14
na biotehniški fakulteti	13

Se neugodnejše je razmerje za fakulteto za strojništvo, če upoštevamo tudi asistente in pedagoško osebje s skrajšanim delovnim časom. Primerjava dotacij za osebne izdatke (brez materialnih!) s skupnim številom pedagoškega osebja (pri katerem je pri univerzitetnih učiteljih, lektorjih, asistentih in sodelavcih upoštevano celo število, pri pedagoškem osebju s skrajšanim delovnim časom pa samo ena tretjina), prikazuje višino zneskov, s kakršnimi posamezne fakultete obremenjujejo družbo v enem letu na vsakega člana pedagoškega osebja. To breme je najmanjše:

	milijonov
na fakulteti za strojništvo	2,67
na vseh drugih fakultetah pa večje:	
na filozofski fakulteti	2,85
na biotehniški fakulteti	2,88
na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo	3,41
na fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo	3,45
na pravni fakulteti	3,50
na fakulteti za elektrotehniko	3,70
na ekonomski fakulteti	3,94
na medicinski fakulteti	4,05

Ne glede na to, da so zaradi različne strukture osebja in dela po raznih fakultetah različne pri teh številih povsem razumljive in upravičene, pa po prikazanem pregledu vendarle ni mogoče zanikati, da je bila fakulteta za strojništvo pri razdeljevanju dotacij v zvezi »objektivnim« merilom občutno preveč prizadeta. Znaša se je na najslabšem mestu za vsemi drugimi fakultetami, od katerih se mnoge posvečajo gospodarsko težko opravičljivim smerem z zelo majhnim številom slušateljev ali pa s skrajno skromnim upanjem na poznejšo zaposlitev absolventov, česar vsega o fakulteti za strojništvo pač ni mogoče trditi.

Ne samo težko, temveč dobesedno kritično pa je na fakulteti za strojništvo še vprašanje prostorov. Njena sedanja stavba je bila zgrajena pred vojno samo za 3. in 4. letnik tedanjega pododdelka za strojništvo. Zato sta v tej stavbi samo po dve predavalnici in risalnici. Razumljivo je, da ti prostori nikakor ne morejo zadoščati sedanjim potrebam celotne fakultete s 4 letniki, tem manj zato, ker ima največja predavalnica samo 80 mest, medtem ko je novincev v prvem letniku okrog 300.

Fakulteta za strojništvo si je glede prostorov vse doslej skušala pomagati s prošnjami pri drugih fakultetah. Spremenjeni učni programi z obilico oddelkov, odsekov, smeri, drobnih specializacij in mnogih izbirnih predmetov pa so vsepovsod prostore tako izrabili, da je fakulteta za strojništvo obstala v veliki zagati, kakršna je samo zasilno rešljiva. Za ureditev pravičnega in uspešnega pouka pa je dograditev novega fakultetnega poslopja edini izhod.

Ob vprašanju gradnje ni mogoče puščati vneimar goro težav, ki so spremljale dela za novo fakultetno poslopje, tako pri lokaciji kakor tudi pri projektih, načrtih in reševanju finančnih vprašanj. Pri tem je treba poudariti še prav posebej, da je fakulteti sicer uspelo dobiti od industrije zagotovila za moralno in materialno pomoč pri gradnji, prek republiške gospodarske zbornice in okrajnih zbornic pa pismene obljube, da bo industrija prispevala eno tretjino investicijskih stroškov. Toda v resnici so samo nekatera industrijska podjetja priložila v ta namen nekaj materialnih sredstev, pa ne veliko, kajti pozneje so zaradi spremenjene gospodarske situacije nadaljnji prispevki povsem usahnili. Sprito vseh teh izrednih težav je res težko razumljivo, da so prav v istem času lahko iz-

redno hitro zrasle nekatere druge univerzitetne zgradbe, o katerih vseh ni mogoče zatrjevati, da bi jim ne pretila nevarnost vsaj delnega dupljanja, in to celo v Ljubljani sami.

Gradnja novega poslopja fakultete je letos spomladi vzlic vsestranskim težavam le stekla. Bilo je mogoče pričakovati, da bo do jeseni segla do strehe. Toda že sredi maja so bili v tisku objavljeni sklepi sklada za šolstvo o omejitvi investicijskih izdatkov, ki pa niso zadeli vseh interesentov enako, temveč so bili nekateri iz omejitev izločeni z različnimi utemeljitvami, npr.

»da je v nekaterih primerih že nakupljena oprema in uskladiščena čaka na objekte, ki bodo služili med drugim tudi za to, da se izprazni objekti, katere potrebujejo šole II. stopnje (primer mariborske višje tehniške šole), dalje... da so gradnje vezane na udeležbo zveznih sredstev, ki bi ob ustavitvi del zapadla (inštitut za matematiko)«.

Hkrati je to poročilo vsebovalo tudi sklep o ustavitvi del na fakulteti za strojništvo, pri čemer je bilo še povedano:

»Fakulteti za strojništvo, ki ji je bilo prvotno odmerjeno nekaj manj kot 188 milijonov dinarjev, je po novem sklepu namenjenih samo dobrih 78 milijonov. S tem denarjem naj zgradi objekt do tretje etaže in ga varuje pred vremenskimi poškodbami, ostanek pa se strojni fakulteti odvzame.«

V isti informaciji je bil zabeležen še naslednji sklep:

»Mariborski višji tehniški šoli pa je (sklad) dodal še 107 milijonov...«

Glede na te sklepe je treba dodati, da sklad ni upošteval čisto enakega razloga kakor pri inštitutu za matematiko tudi pri fakulteti za strojništvo, ki je prav tako vezala gradnjo na udeležbo zveznih sredstev. Nadalje je treba ugotoviti, da je sklad fakulteti za strojništvo odvzel približno 110 milijonov, hkrati pa višji tehniški šoli v Mariboru »dodal« 107 milijonov, iz česar si ni mogoče ustvariti drugačnega sklepa, kakor da je bila višja tehniška šola v Mariboru v tem primeru dotirana na račun fakultete za strojništvo.

Ne more biti besede o tem, da bi naša fakulteta nasprotovala gradnji inštituta za matematiko, fiziko in mehaniko, kolikor bi bila ta v skladu z dejanskimi potrebami, saj so vendar te tri discipline osnovne prav za strojništvo. Pri tem pa vendar zagovarja stališče, da glede na obstoječe prostorske možnosti na tej in oni strani nikakor ne gre odrekati prvenstvo gradnji novega poslopja za fakulteto za strojništvo.

Fakulteta za strojništvo prav tako ni nasprotna gradnji višje tehniške šole v Mariboru, saj je z njo – zlasti z njenim oddelkom za strojništvo – celo v najboljših stikih. Pri tem pa sodi, da bi morala denarna sredstva za mariborski zavod tudi po odpravi okrajev, med njimi mariborskega, ki je dotlej skrbel za to šolo, še nadalje pritekati iz istih virov kakor poprej, ne pa »na računa« fakultete za strojništvo.

Ze po vsem gornjem pač ne more biti nerazumljiv odločen ugovor fakultete za strojništvo proti sklepom sklada za šolstvo. Pri tem pa je treba omeniti še, da tudi do nameravane pozitivne plošče nad II. ali celo III. etažo ni prišlo, ker je bila pred nekaj dnevi gradnja fakultete za strojništvo povsem ustavljena.

Pa ne samo to! Splošno gradbeno podjetje Grosuplje, ki gradi zgradbo fakultete za strojništvo, je naslovilo na univerzo v Ljubljani »zadnji opomin pred tožbo«, v katerem terja plačilo zapadlih obveznosti, ki za fakulteto za strojništvo znašajo nekaj manj od 109 milijonov dinarjev. Podjetje je opozorilo, da se bo sicer moralo poslužiti pravne poti in bi v tem primeru zaseglo vsa sredstva na računu fakultete.

Z vsem tem je bila storjena ogromna škoda tako pri pedagoškem delu fakultete, kakor tudi za znanstveno-raziskovalno delo, ki naj bi ga razvijal njen inštitut za strojništvo, edini za to stroko pri nas. Ta škoda pa ne bo prizadela samo neposredno strojne stroke, temveč tudi mnoge druge – vse, ki kakorkoli uporabljajo stroje in strojne naprave. Strojništvo sega bolj ali manj v vse tehniške stroke in je v izdelovalni tehniki vseh smeri primarnega pomena. Zaradi tega je še prav v času gospodarske reforme docela nerazumljiva ustavitve gradnje take ustanove, ki naj bi bila pred drugimi poklicna, da pomaga pri zboljanju naše izdelovalne tehnike do mednarodne ravni. Sklad za šolstvo, ki pri navedenih sklepih ni pokazal pravega poslušanja za poseben pomen strojništva za naše gospodarstvo, ki je še prav posebno velik v sedanjem času, si je za vse neizbežne posledice nakopal ogromno odgovornost.

Svet in uprava fakultete za strojništvo v Ljubljani

OSTI TEDNA

LJUBI BOG — ZA REKREACIJO (POJASNILO)

V 3. številki glasila ljubljanskih študentov TRIBUNA je izšel članek z naslovom: LJUBI BOG — ZA REKREACIJO. Članek je podpisan z DGP, kdo pa je anonimni pisec, javnost ne ve. V njem je mnogo potvorb, ki niso na mestu. Vendar ni tega zameriti, saj pisec nima, kot je razvidno, ne priimka ne imena!

Prizadeti razredniki 7. in 8. razredov Osnovne šole Železniki smo dolžni, da povemo resnico. Opišimo dogodke tako, kot so se v resnici vrstili:

7. oktobra t.l. smo priredili športni dan. Učenci 7. in 8. razredov so šli po partizanskih poteh in se tako ustavili tudi v vasi Lenart (pojasnilo piscu: oznaka »Svetla« že dalj časa ni več v rabi!). Tu smo obiskali vaško cerkev, eno izmed mnogih mojstrovčin pokojnega arhitekta Jožeta Plečnika. Med ogledom je prišel v cerkev tudi farni župnik, ki nas je še posebej opozoril na nekatere arhitektonske posebnosti in nam pripovedoval o poteku gradnje, notranje umetniške ureditve cerkve in podobnem. Po razgovoru in ogledu te svojevrstne umetnine smo z učenci cerkev zapustili, učitelj telesne vzgoje pa je predvsem kot ljubitelj glasbe hotel preizkusiti cerkvene orgle in sicer v popolnoma prazni cerkvi. Zaigral je, kar mu je sproti prihajalo v misli, tako narodne pesmi, popevke in klasične skladbe. Medtem je prišla druga skupina učencev do cerkve in iz gole radovednosti, kdo igra take melodije v cerkvi, tudi vstopila.

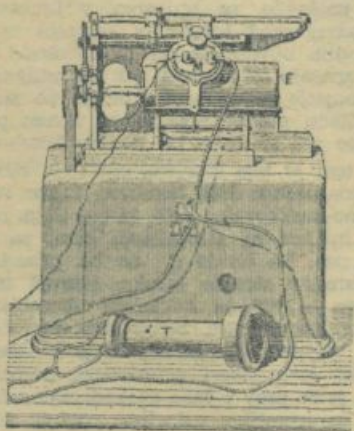
Župniku — župnišče je v neposredni bližini cerkve — ni bilo vseeno, kaj se igra v cerkvi, zato je po končanem orgljanju intoniral cerkveno pesem, učenci pa so se seveda temu odzvali in z njim zapeli dve nabožni pesmi. To je bilo tudi vse in če je samo to privedlo pisca članka, da je z bombastičnim naslovom »Ljubi bog — za rekreacijo« hotel javno oblatiti učiteljski kolektiv Osnovne šole Železniki, potem svojega namena ni dosegel. Če pa je s člankom hotel javno dokazati, da je v vseh pogledih brez predsodkov, mu pa tudi ni uspelo, saj je dokazal to s svojim ne preveč pogumnim dejanjem — podpisati se ni upal!

Razredniki omenjenih razredov javno vprašujemo, kako lahko uredništvo najnaprednejšega lista, kot je TRIBUNA, priobči članek, katerega resničnost ni bila preverjena in je v BISTVU POLNOMA NERESNICNA?

Zahtevamo, da v naslednji številki vašega lista objavite naše pojasnilo.

Razredniki 7. in 8. razr.:
Cuderman Jože,
Thaler Stana,
Trojar Ladi,
Plešec Marija.

TRIBUNA — IZDAJA UO ZSJ
— UREDNIŠTVO IN UPRAVA
TRG REVOLUCIJE 1/II — TELEFON 21-280 — TEKOCI RAČUN 503-608-72 — LETNA NAROČNINA TISOČ DINARJEV. POSAMEZEN IZVOD 40 DINARJEV — ROKOPISOV IN FOTOGRAFIJ NE VRAČAJAMO — TISKA ČP DELO, LJUBLJANA, TOMSICEVA 1, TELEFON 23-522 — POSTNINA PLAČANA V GOTOVINI.

UREDNIŠKI ODBOR:
FRANCE ANZEL (TEHNIČNI UREDNIK)
IVO MARENK
RASTKO MOČNIK (ODGOVORNI UREDNIK)
VILIBALD NOVAK (SEKRETAR)
MILAN PINTAR
DIMITRIJ RUPEL

PRIPIS:

Vsak kovač ima klešče, vsak Slovenec (najmanj eno) pojasnilo. Kakršnokoli in za karkoli, toda ima ga in to je njegova nacionalna izkaznica. Tako ga imajo seveda tudi v Železnikih: ne le enega, ampak tudi dva in več. Komur ga pač dajejo.

Pojasnilo, ki ga objavljamo, komentarja ne potrebuje, čeprav je nenavadno zanimivo, saj iz podtona in med vrsticami lahko razberemo tisto, o čemer izpisane besede molče. To pa je: ost je zadel v problem, ki nikakor ni majhen, omejen ali parcialen. Bolj ali manj slučajno (odločitev za to dilemo je odvisna od avtorja pojasnila) se je pokazal v Železnikih, toda v tej ali drugi obliki postaja problem celotnega slovenskega vzgojnega sistema, saj v tihih dvoboju šol s cerkvijo prve izgubljajo ped za pedjo težko priborjenega družbenega prostora. Parola Cerkev je jasna: letošnje leto je leto verouka. Pred to parolo pa precejšen del naših pedagogov onemoglo dviga roke ali zatiska obe očesi (eno je že zdavnaj premalo!). Marsikomu ni lahko pri srcu, drugi pa se v tej novi situaciji počutijo nenavadno domače...

Nikakor nočemo razvrednotiti vašega dela in vaših naporov, zato vam z vso poštenostjo zastavljamo vprašanje: slovenski pedagogi, ali smo storili dovolj, da bi zajezili veletok religije in misticizma, ki prodira v naše šole? Predmet »temeljni socialistične morale« v osnovnih šolah je tik pred ukinitvijo (v taki izvedbi, kot ga sedaj uče, tudi ne zasluži drugega), predmeta sociologija in filozofija sta v večini naših gimnazij zanemarjena, potisnjena v stran, položena v roke ljudem, ki nimajo niti sposobnosti niti znanja, pa zato tudi ne volje, da bi ga uspešno izvajali. Približno na istem je etika po nekaterih naših učiteljskih. Predmet »temeljni družbenih ved« je po skoraj vseh fakultetah na porazni nižini in redke so fakultete, ki se lahko pohvalijo vsaj s formalno uspešno izvedbo. Vsi predmeti, kjer naj bi se predvsem formiral svetovni nazor naše mladine, so kljub prenekateremu poskusu zvezojoče vrzeli našega vzgojnega sistema. Menda »ni kadrova«; pa jih tudi ne vzgajamo, zato se stanje obnavlja!

Problem dvojne (ali ne vem katere) morale postaja klasičen problem našega šolstva (o tem bi se dalo marsikaj razbrati tudi med vrsticami objavljene pojasnila). Kje so zlati časi stare Jugoslavije, ko so bili naši učitelji vsaj liberalci!

Te besede so morda preostre in bodo neljubo prizadele precejšnje število tistih, ki se z vsem srcem borijo za kvaliteten pouk, za znanstveni svetovni nazor svojih učencev in dijakov. Toda naslovljene niso njim, temveč tistim, ki od vseh teh pedagoških in človeških principov odstopajo v imenu neke svoje privatne morale, nekega svojega privatnega prepričanja, ali svojega osebnega premirja s cerkvijo, v imenu pristajanja na status quo. Kritika teh pa je pohvala prvih.

Vendar ni naloga Tribune in njenih sodelavcev, da bistrijo te kalne vode. Verjetno obstajajo forumi, ki so ne samo pristojni, temveč dolžni in pred širšo javnostjo odgovorni, da tem stvarim poiščejo globlje korene. Kar na tem mestu apeliramo na zavod za pedagoško delo v Kranju, da sestavi komisijo, ki naj rigorozno in v imenu splošne družbene koristi raziše omenjeni primer. Prav tako se obračamo na zavod za napredek šolstva in na Prosvednega delavca: Problemi, ki so odprti v obliki osti, zaslužijo mnogo več pozornosti in temeljitega dela, zato predlagamo, da se (predvsem) vprašanje kvalitete pouka in dvojne morale prenese na strani Prosvednega delavca. Upamo, da diskusija ne bo zamrla zaradi zakulisnega delovanja, temveč da se bo zastavila z vso ostrino. Verjetno bo vmes tudi precej pranja umazane perila, toda vprašujemo se, ali ni pametneje pošteno in javno oprati naše lastno, umazano perilo, kakor pa da vzgajamo v njem nove generacije, tako da nazadnje niti ne bodo čutili njegovega smrada in umazanih.

Pa da se vrnemo k pojasnilu: sprašujemo se, zakaj, ali v imenu koga ali v čigavo korist so se štirje razredniki ponižali do tega, da kot javen protest pošiljajo pojasnilo, ki je neresnična verzija dogodka.

Te trditve ne bomo dokazovali, prav tako ne bomo komentirali pojasnila. To je stvar drugih; potrebuje pa pojasnilo v tej svoji obliki izmakažene resnice nekaj pripomb.

1. Avtor osti zato ni navedel celega imena, ker nobena Tribuna ost ni podpisana s celim imenom. Če bi prizadeti brali Tribuno, bi to verjetno opazili. Avtor svojega polnega imena ni skrival: kdor je hotel, ga je lahko dobil na Tribuni.

2. Prav tako je na slepem tiru trdi-

OB KONCU ODDAJE

— No, pa smo spet prestali martirij!

tev, da so učenci hodili po partizanskih poteh. Dvajset let po revoluciji so vse poti na Slovenskem partizanske poti, tudi v Selški dolini; tam še posebej, saj postajajo partizanske celo — poti v cerkev.

3. Osnovni očitke osti je bilo dejstvo, da je telovadni učitelj na orgle spremljal svoje učence, ko so prepevali nabožne pesmi. Pojasnilo to zanika, toda na žalost nekaterih moramo seznaniti širšo slovensko javnost, da je to res in dokazljivo, kakor tudi vsa ostala dejstva, navedena v osti.

4. Prosimo in zahtevamo, da osnovna šola Železniki ne poskuša organizirati mladinske konference in potem na podlagi tako dobljene in verificirane resnice dokazovati svojo »nedolžnost« in zavednost; glede tega apeliramo na Obk ZMS Škofja Loka.

5. Če je bilo ob objavi osti še tako »zelo jasno«, da je osnovna šola Železniki pravzaprav slučajna žrtev Tribune (ali celo njenih sivih eminenc), ki je želela na vsak način problem odpreti, tedaj pojasnilo dokazuje, da to ni bil niti »slučaj«, niti »žrtev«.

6. Itd. Takih pripomb bi lahko nanažali še in še, saj pojasnilo izhaja iz ene same želje: rešiti, kar se rešiti dá, pa si v korist tega cilja dovoli celo dobrohotno pripomoči resnici.

Toda vse to že presega okvir. S tem seveda ne zapiramo Tribune in strani pred nadaljnjo diskusijo, ki pa vsekakor mora preiti okvir užaljenosti in osebne prizadetosti.

Za uredništvo:
Milan Pintar

ZA RED V KOLEGIJU

Uprave študentskih domov ima veliko težav z nekaterimi študenti, ki si krojijo pravice z izsiljevanjem, predrznostjo, prevarami itd. Tako početje med drugim škoduje tudi rednim stanovalcem domov ter gostom študentskih menz. Ze pred časom nam je vaše uredništvo obljubilo in tudi že nudilo pomoč pri razkrinkavanju takih študentov. Članek v Tribuni z dne 13. 10. 1965 v rubriki Ost tedna pa pomeni podporo rušilcem reda v domovih in mislim, da je nanj potrebno odgovoriti.

Ce kdo javno napade v članku določene osebe (ekonoma in upravnik), bi bilo nujno, da se pod članek podpiše. Tako bi vsaj tisti študenti, ki Z. J. poznajo in teh ni malo (Z. J. je Zeljko Jukić, absolvent strojništva) laže presodili verodostojnost članka.

Zeljko Jukić je od leta 1962, potem ko ni več izpolnjeval študijskih pogojev in zato ni imel pravice do rednega bivanja v domu, stanoval s presledki vse do 30. 9. 1965 kot začasni stanovalac v Akademskem kolegiju. V zadnjem času je stanoval v trojki s pristankom stanovalcev — kot četrti. Ob zadnji vselitvi 2. 9. 1965 sem mu izrečno poudaril, da bo kot začasni stanovalac lahko bival v domu najdlje do 30. 9. 1965, potem pa se mora odjaviti — izseliti.

Jukić pa ne bi bil Jukić, če bi se držal reda. Postaviti nas je hotel pred izvršeno dejstvo — »nadmudriti«, kot se temu reče. Dva njegova sstanovalec, ki sta mu prej dovolila bivanje v sobi kot četrtemu, sta se preselila v novo stolpnico v Ilirsko ulico, tretji pa v drugo sobo Kolegija. Ker se Ju-

kić ni prišel odjaviti, ko mu je 30. 9. 1965 potekel dovoljeni rok bivanja, je ekonom po mojem naročilu pobral 2. 10. 1965 domsko posteljnino, ki jo je uporabljal Jukić, in posteljo. Naslednjega dne sta se dva študenta, ki sta prosila za sobo, kamor se je preselil Jukićev sstanovalec, premislila in prosila, da ostaneta na prejšnjih mestih. To me je presenetilo in skušal sem ugotoviti vzrok. Zvedel sem, da je Jukić s svojo prtljago založil obe omari v sobi in komodo, po vsej verjetnosti pa še vplival nanju, naj bi pristala, da bo Jukić četrti sstanovalec sobe.

Da bi preprečila samovoljo in po vsej verjetnosti tudi izsiljevanje ter omogočila redno zasedbo sobe, sva potem 4. 11. 1965 z ekonomom pobrala vse Jukićeve stvari iz omar in komode ter jih deponirala v ekonomatu doma, dokler Jukić ne bi vrnil ključa (ki ga je tudi samovoljno zamenjal) in plačal stanarino. Sele potem se je Jukić oglašil pri meni. Prvič, ko je bilo veliko strank, se mu ni zdelo čakati, da pride na vrsto, in je odšel. Sele 6. 10. 1965 je počakal, da je prišel na vrsto (veliko strank). Očital mi je, s kakšno pravico smo pobrali njegove stvari, če mu jih je shranil kolega. Povedal sem mu, da njegov kolega nima pravice razpolagati z vsemi omarami v sobi, da so te tudi za druge študente, da mu je bilo razloženo povedano, da lahko ostane v domu najdlje do 30. 9. 1965, da se ne pustim postavljati pred izvršeno dejstvo in da si sam nima pravice lastiti stanovanja. Podpisani sem bil dejansko razburjen. Poznam postopke Jukića in sem vnaprej pričakoval konflikt. Nisem nameraval popuščati, najbolj pa me je razjezila Jukićeva predrznost. Jukić mi je ob tej priliki med drugim rekel, da kako se ponižujem, ko sam pobiram stvari, da če nimam živcev za študente, naj grem ovce past itd. Odgovoril sem mu, da ima pravico do pritožbe in mu tudi navedel organe, kamor se vse lahko pritoži. Tiste »nenavadne slovenske besede« pa naj si Jukić le poskuša prevesti. Nisem čutil potrebe, da bi z njim, ki je že toliko časa pri nas, govoril srbohrvaško. Za vse dobro, kar sem mu napravil, pa sem se obogatil za novo razočaranje.

Kar se pa tiče vračanja v Krapino, mi bodo vsi pošteti in redoljubni študenti priznali, da krapinski čas in razmere vpljujejo študenti Jukićevega kova in da so taki študenti glavni povzročitelji vedno večje anarhije, samovolje itd., da uničujejo živce in otežkočajo delo tistim, ki si prizadevajo, da bi bilo življenje v domovih čim boljše.

Ne gre mi za čast. Tudi sem se nekako navadil na razočaranja, očitke in celo grožnje od nekaterih, na srečo vendar bolj redkih študentov. Preseneča pa me, kako more vaš list brez kakršnegakoli preverjanja objaviti očitke brez podpisa. Mar je to zato, da bo list bolj zanimiv, ali pa je to pomoč kolegu k maščevanju? Vsekakor take osti listu ne bodo dosti pomagale, še manj pa študentom in družbi, ki odklanja anarhijo, samovoljo in pa tudi laži!

Upravnik
Vinko Ogorelec

PRAKSA POTREBUJE STROKOVNJAKE-RESNICA ALI FARSA?

»Praksa nujno potrebuje razne profile strokovnjakov: dogma, pred katero so v razpravah ob reformi visokošolskega študija v preteklih letih poklekali še tako trdovratni argumenti. Contradictio in adiecto te tolikokrat uporabljene in zlorabljene dognane je najlepše vidna v njeni konfrontaciji s to »prakso« samo. Ze nekaj realitet nam vsiljuje, sledeč zaključek:

— PRAKSA NE DA NE RABI STROKOVNJAKOV, AMPAK JIH DANES TUDI NOČE. (Pred reformo jih sicer tudi ni rabila, jih je pa zaposlovala.) Praksa rabi mojstre, (tudi cenejši so in manj problemov delajo), ki bodo po potrebi (smrt, penzija) sedanje mojstre na najmanj boleč način za strukturo produkcije in žalujejo ostale v kolektivu zamenjali. Nanizajmo nekaj dokazov:

PRIMERJAVE RAZPISANIH ŠTIPENDIJ 1964/65

V letu 1964 je bilo 1741 razpisanih štipendij. (Ob tem opozarjamo na revolt študentov zaradi nizkih štipendij, »Perspektive«, akcijo SZDL za zvišanje štipendij itd.) V letu 1965: 700 razpisanih štipendij!?

Primerjava razpisanih štipendij 1964/1965 najlepše dokazuje, da štipendije, povišanje štipendij itd. niso posledica spoznanje potrebe delovnih organizacij, temveč da so bile rezultat političnih akcij s tipičnimi (začasnimi) učinki, ki so se sesuli kot hiša iz kart, ko je bilo konec gospodarske konjunktore.

HIPERPRODUKCIJA STROKOVNJAKOV???

Najprej dejstva: Trenutno je (v SRS) 600 nezaposlenih ter nekaj tisoč v inozemstvu zaposlenih visokokvalificiranih strokovnjakov! Postavlja se hipotetično in retorično vprašanje: Kaj bi bilo, če bi uspeli s študijsko reformo in borbo za intenzifikacijo študija in bi diplomiralo v rednem roku vsaj 80 odstotkov (v SZ jih diplomira 90 odstotkov) od vseh, to je 160.000 jugoslovanskih študentov.

ŠTIPENDIRALI SMO VAS — ZAPOSILITI PA VAS NE MOREMO

Množijo se primeri, da po diplomi podjetja štipendiste odklanjajo, ker jih ne potrebujejo. (Ali so v SFRJ delovni kolektivi, ki bi to brez škrlatne rdečice v resnici lahko rekli, zlasti če jemljejo gospodarsko reformo resno? Hic iacet lepus ali bolje lupus.) Za razliko od navedenega kratko pravljico.

X.Y. je bil odličen dijak, zlasti se je zanimal za kemijo; podjetje ga je štipendiralo, ker je v svojem razvojnem programu predvidevalo potrebe bodočih kadrov. V teku študija je poleg spremljanja njegovih študijskih uspehov in občasnega dodatnega nagajevanja za uspehe pri študiju tudi redno skrbelo za revalorizacijo njegove štipendije glede na spremembo življenjskih prilik. V času petletnega študija je več mesecev delal v tovarni, kjer se je seznanil s proizvodnim procesom. Diplomsko nalogo je delal s področja, zanimivega za tovarno, ter ga bo lahko uporabil na svojem delovnem mestu v tovarni. Naloga predstavlja pridobitev za organizacijo dela in tehnologijo v tovarni... Do kdaj bo to samo pravljica?

ZAPOSLENOST NA SLEPEM TIRU...

Tudi če se diplomant zaposli, velikokrat dela na »slepem tiru«. Nekateri primeri: ekonomist prodaja v banki obrazce, pravnik sedi za računskim strojem, matematik vodi razdeljevanje stanovanj po sobah, sociolog zaradi neustreznosti svojega mesta in dela lahko le čita dnevno časopisje. Ne dotikamo se tu vprašanja, ali tako delo nekaterim visokokvalificiranim ljudem celo odgovarja, zlasti če so zadovoljivo »nagrajeni«, ugotavljamo le obstoj takega zaposlovanja. (Kdo je za to najbolj zainteresiran?) Dejstvo pa je tudi, da imamo vsak dan več podobnih primerov kot je tale: 80 inženirjev in tehnikov velikega, vsaj na prvi pogled, industrijskega podjetja je pismeno protestiralo, ker delajo na neustreznih delovnih mestih, medtem pa statut podjetja zagotavlja vodilna delovna mesta mojstrom!

Zanimivo bi bilo morda ob tem opozoriti tudi na prakso javnih razpisov vodilnih delovnih mest. Za visokokvalificirane kadre postavljajo take pogoje (10 in več letna praksa na vodilnih delovnih mestih — kdo jo lahko ima?), da je popolnoma jasno, da bo na natečaju »zmagal« kandidat, ki je že vnaprej predestiniran, ki ima srednjo ali »ustrezno« izobrazbo in pa navadno več kot petnajstletno prakso na vodilnem delovnem mestu. Kljub visoki kvalifikaciji le »nadomestni del« obrtniškega produkcijskega traku.

KLJUB VISOKI KVALIFIKACIJI LE »NADOMESTNI DEL« OBRTNISKEGA PRODUKCIJSKEGA TRAKU

Tudi, če končno strokovnjak dela na odgovarjajočem delovnem mestu, je le nadomesten del za mojstra, (torej, zaposlen brez potrebe), ker pač dela v proizvodnem procesu take organizacijske strukture, ki ne zasluži (gre seveda za vprašanje kriterijev) naziva industrija, temveč le »preplekana obrt« (izraz sposojen od prof. Križaniča). Tako strokovnjak ne more na takem delovnem mestu uporabiti znanja (zakaj pa, saj podjetju dobro gre), ki si ga je pridobil na fakulteti. Tako lahko danes ugotavljamo zanimivo kontradikcijo: univerzitetni učitelji ugotavljajo, da zaradi vrste težav (predvsem materialne nare pri izvajanju učnega procesa ne morejo dati diplomantom tiste izobrazbe, kot bi bilo potrebno in kot bi jo hoteli ter osebno zmogli. Diplomanti v obstoječi praksi pa morejo porabiti le

30 odstotkov tistega, kar so se na fakulteti naučili. In še vprašanje:

Ali ni morda obstoječe stanje gospodarstva tudi pogojevalo rast vseh možnih kvaliteto zelo dvomljivih visokih in višjih šol raznih profilov in lokacij!?

STRUKTURA VODILNIH KADROV

Mnogi naši strokovnjaki so na Zapadu profesorji na fakultetah, vodje znanstvenih in razvojnih laboratorijev, pri nas doma pa v podjetjih trdno vlada (»samoupravlja«) ceh okoli 12000 ljudi z nezadostno izobrazbo (Slovenija je med najslabšimi v SFRJ po kvalifikacijski strukturi na vodilnih delovnih mestih) za delovna mesta, ki jih zasedajo (g. statične podatke npr. v eni od zadnjih števil Nedeljskega Dnevnika). Večina teh ljudi ter tisti, ki so jih izvolili, žal verjetno nikoli ne bodo zainteresirani, da bi kratkoročno ali dolgoročno, (brez izredne gospodarske nuje), spoznali potrebe po drugačni proizvodnji, oziroma ugotovili, da so zaradi svoje nestrokovnosti ovira uveljavitvi drugačnih organizacijskih struktur. Zato je normalno in razumljivo, da iščejo v obstoječih pogojih gospodarjenja vse možnosti za status quo obstoječega kadrovskega stanja. Morda bi bilo posebej pomembno poudariti, da kažejo statistike, da je le 19 odstotkov teh kadrov tako ali drugače bilo udeleženi v NOB. Kakšnih metod se danes take strukture poslužujejo za ohranitev statusa quo in kako se oklepajo položajev, bi presegalo meje tega članka in časopisa. Poskušajmo le z nekaj ilustrativnimi primeri:

»DOBER KONJ DVAKRAT VLEČE«

(Izrek, ki ga uporabi igralec pri kartah, ko tvega in za kraljem potegne še z damo.) Zdi se, da je dandanašnji ta izrek vodilna ideologija nekaterih. Rezoniranje teh igralcev je sledeče: če nam je (predvsem direktorjem »zvezami«) že tolikokrat uspelo izveliči se iz gospodarskih zagat, zakaj ne bi poskusili še enkrat na isti način »potegniti«! Saj ne ostane drugo kot tvegati! Vsa premetenost, tovrstne »izkušnje« preteklih desetih let, vse zveze (strici), »notranje rezerve« (odpust delavcev — predvsem nepriljubljenih, pravkar obravnavani odnos do visokokvalificiranih kadrov itd.), nam kažejo na trdno odločenost nekaterih vztrajati v starem, oziroma poskusiti se še enkrat spretno reševati z metodami, ki so pri izigravanju, torej »reševanju« lastnega gospodarskega položaja že tolikokrat uspeli. Ko hoče »dober konj« drugič (ali bogve katerikrat že) potegniti, se danes poslužuje poleg omenjenega še vrste drugih možnosti. Naštejmo nekatere: monopoliziranje (kar omogočajo ponekod celo obstoječi predpisi); dogovora o cenah in neupravičenega dvigovanja cen, ki naj omogoči manj rentabilnim podjetjem obstoj v panogi; vezane trgovine (če hočeš paradižnik, kupi še makarone; če hočeš otrobo, kupi še jezik itd.); preložitve bremena trenutne stagnacije z industri-

je na trgovino; vztrajanja še nadalje na zamrznjenih cenah (češ, te so dogovorjene) tudi tam, kjer bi morale biti že nižje (radio, televizorji itd.).

Izčrpali smo prostor za naštevaje, nikakor pa ne obstoječih variant za reševanje statusa quo.

VLOGA GOSPODARSKE REFORME

Namen pričujočega razmišljanja je tudi pokazati na le delno uspešnost subjektivne akcije političnih organizacij (za dvig štipendij, proti odpušcanju, za minimalne osebne dohodke itd.), če ni istočasno objektivnih pogojev v bazi, da bi tako akcijo sprejela. V realnem svetu pomenijo take subjektivne akcije vendarle samo socialo, ker niso immanentne trenutnim potrebam delovnih organizacij in vzdržijo le toliko časa, dokler delovne organizacije ekonomsko tako socialo prenesejo.

Če je Marx dal revolucionarno napotilo delavskemu razredu: »Ne boj za pošteno mezdno, temveč proč z meznim sistemom!«, potem lahko za naš čas in prostor rečemo: »Ne boj za poštene štipendije, za minimalne osebne dohodke itd., temveč boj za drugačno strukturo proizvodnje.« To je revolucionarna zahteva sedanje generacije. Revolucionarno nalogo izvajalcev gospodarske reforme vidimo torej v brezkompromisnem objektiviziranju pogojev gospodarjenja do take stopnje, ko bo trmasto vztrajanje na starem pomenilo samo propad.

Če je gospodarska reforma revolucija, ki naj predvsem spreminja organizacijske strukture v gospodarskih in negospodarskih področjih, jim z boljšo tehnologijo, znanstvenim pristopom in zato nujno uporabo visokokvalificiranih kadrov omogoča uspešno (ne za vsako ceno!) vključitev v mednarodno delitev, in čim uspešnejše paraliziranje negativnih aspektov blagovno-tržnih zakonitosti, potem bo ta revolucija uspela šele takrat, ko bo stavek »praksa potrebuje strokovnjake« conditio sine qua non ne pa contradictio obstoječe prakse.

VLOGA UNIVERZE

Vlogo univerze v luči te ocene vidim predvsem v:

ustvarjanju vzdušja za možnost izveliče te organizacijske revolucije in podpiranju ustreznih ukrepov;

kritičnem obravnavanju načelnih in konkretnih problemov na gospodarskem in splošno družbenem planu;

formiranju takih strokovnjakov, ki bodo spoznanim jutrišnjim nalogam kos. To pa seveda zahteva borbo za tak status univerze v okviru nacionalne in državne skupnosti, ki bo formiranje takega strokovnjaka omogočil. Vrsti vprašanj ob taki orientaciji dela na univerzi, ki predvsem predpostavlja intenzifikacijo visokošolskega študija, pa bo morala v razpravah in v razreševanju dati odgovor tudi univerza sama. To pa bo mogoče samo z uveljavitvijo ustrezne samoupravne prakse.

NOTRANJE REZERVE NA UNIVERZI

Mišljenje, da pri nas zaradi premajhnih možnosti za finansiranje šolstva v tej družbeni sferi ni nikakršnih notranjih rezerv, je zmotno. Vendar pa velja poudariti, da te rezerve ne obstajajo v takih oblikah kot v gospodarskih organizacijah in ustanovah. Splošno je namreč znano, da skoraj na vseh fakultetah in visokih šolah dejansko primanjkuje sposobnih pedagoško znanstvenih delavcev. Zato bi iskanje rešitve z odpuščanjem z univerze rodilo le zelo nezaželene posledice. Še nadalje bi padala raven diplomantov in hkrati bi se čutila škoda tudi v padanju intenzitete znanstvenih raziskovanj; posredno bi obe komponenti vplivali na gospodarstvo — prav to gospodarstvo, ki se v trenutni situaciji sicer brani visoko kvalificiranih kadrov.

Če hočemo na univerzi res racionalno izkoristiti vsa razpoložljiva sredstva, bo potrebno predvsem racionalizirati pouk. Znano je, da na univerzi obstaja niz sorodnih ali enakih kateder za iste predmete, ki vzdržujejo vsaka posebej lastne profesorje in opremo. Verjetno bi prihranili precej denarja, če bi npr. matematiko na

vseh univerzi združili na naravoslovni fakulteti, kemijo na kemijskem oddelku FNT in podobno. Resnica je sicer, da so učni programi za posamezne predmete na fakultetah različni, da pa bi detajle, ki so ozko strokovni, lahko predavali ločeno za študente, ki se specializirajo v posamezni stroki. Tako bi prihranili dosti več sredstev, kot bi jih dobili z odpustom nekaj profesorjev ali asistentov.

Prav tako po različnih fakultetah obstaja veliko število predmetov, ki obsegajo komaj po nekaj ur v enem semestru, poleg tega pa so še ozko strokovni ter se navezujejo na določeno večjo skupino predmetov. Možnost za racionalizacijo je na dani — take predmete bi se brez večjih težav dalo priključiti v obliki kolokvijev k večjim sorodnim izpitom.

Zraven tega se postavlja celo vprašanje, če fakulteta ali visoka šola diplomantu res mora dati maksimalno znanje iz vseh specialnosti. To vprašanje si zastavljamo zato, ker vsi strokovnjaki, ki pridejo v prakso, tako ali tako ne uporabijo vsega, kar so se naučili; s široko razgledanostjo, ki jo univerza da diplomantu (praksa

kaže, da naj bi jo pravzaprav le moral dati), pa verjetno ni težko za potrebe ozko specializirane proizvodnje ali določene veje znanstvenega raziskovanja preštudirati potrebno dodatno snov. To je v ozkih specializacijah celo nujno, ker takih predmetov tudi fakulteta nima v zadostni meri. Ker pogosto diplomantu dajemo vtis, da zna vse, kar je potrebno za prakso, zna pa le površno, prihaja do strokovnjaške okorelosti, se pravi prakticizma, kar pa je v današnjih razmerah najbolj škodljivo.

Največja rezerva, ki pa se je žal najmanj zavedamo (zavedamo se je že, pa ne znamo poiskati rešitve), pa je nadaljnja intenzifikacija študija v smislu skrajšanja študijske dobe. Povprečni čas študiranja v Ljubljani znaša šest let in pol. Celotni znesek, ki ga je univerza dobila za leto 1965, pa znaša 4.140.773.000 din. Če ta sredstva valoriziramo, se pravi, domnevamo, da so bila glede na raven cen v preteklih letih enaka ali celo večja, pa lahko zaključimo, da gre do ogromne vsote iz teh sredstev na račun nedokončanih študijev; za vsako leto verjetno zelo blizu enkratne letne dotacije. Ker je osip študentov zelo velik, pa so sredstva, vložena za enega diplomanta, ogromna.

Na ta način bi s skrajšanjem študija na vsaj normalno dobo pet let prihranili gotovo vsaj toliko sredstev, da bi zgradili tisto, kar bi na univerzi še morali zgraditi.

Ivo Marenk

ZBOR TRIBUNE

Prvi letošnji zbor bralcev in sodelavcev Tribune bo v petek, 19. novembra, ob 20.15 v menzi študentskega naselja. Dnevni red:

1. Razprava o konceptu lista
2. Razprava o obvezni naročnini
3. Predlogi za uredniški odbor.

Kljub temu, da statuta Tribune še zdaj nismo sprejeli, ima zbor Tribune kot posvetovalni organ vendarle že praktično legalizirano pravico, da razpravlja o konceptu, predlaga nove pravne v usmeritvi lista in da predlaga kandidate za urednike, izmed katerih potem plenum univerzitetnega odbora izvoli uredništvo Tribune.

Vabimo in pozivamo vse bralce in sodelavce Tribune, da se udeležijo zbora!

Uredništvo Tribune
Predsedstvo univerzitetnega odbora ZSJ

ROLF HOCHHUTH: NAMESTNIK

Svet molči. Svet ve, kaj se tu dogaja — drugače ne more biti, a molči. V Vatikanu molči namestnik Boga... Iz ilegalne poljske brošure Avgust — 1943*

Februarja 1963 je izšla pri založbi Rowohlt knjiga, ki je že maja naslednjega leta dosegla skoraj neverjetno število izvodov: 210 tisoč. Delo s kratkim naslovom Namestnik in s skromno opombo, da gre za gledališko delo (Schauspiel), je razburilo in razgibalo ne samo evropski kulturni svet, pač pa tudi posameznike, ki se drugače ne vtikajo v kulturno in gledališko politiko, tokrat pa so celo fizično zagovarjali, branili ali napadali ocenjevalce in neposredne ustvarjalce tako literarnega teksta kot gledališke predstave, ki je bila po tem tekstu ustvarjena. Obenem pa se je v literaturi pojavilo za mairskoga novo in malo znano ime nemškega pisatelja Rolfa Hochhutha.

Dejstvo, da smo bili v Jugoslaviji, tako kot so bili tudi drugod v socialističnih deželah, prikrajšani za razburljivo polemiko o Rolfu Hochhuthu in njegovem delu, je botrovala pisateljeva odločitve, da knjige ne bo dovolil izdati na Vzhodu (sem je šel pisatelj tudi jugoslovijo) — dela, ki se dotika najnovejše cerkvene zgodovine in ki bi ga lahko — po Hochhuthovem mnenju — v socialističnih deželah razumeli predvsem kot napad na medvojno stališče Vatikana. V svojem odprtem odgovoru Ladislavu Mnačku (Naši razgledi — 27. marca 1965) Hochhuth se pojasnjuje svoje stališče in pravi: »In kakor je treba cerkev brezobzirno kritizirati v tistih deželah, kjer je na oblasti, tako odločno se je treba zavzeti zanj tam, kjer je prisiljena ob zid kakor na Vzhodu. Zato ne dovolim uprizorjati svoje drame povsod, kjer država zapira duhovnike in mladino sistematično odvraca od rimske cerkve.

Po izmenjavi pism s češkim pisateljem Ladislavom Mnačkom pa je Hochhuth spremenil svoje stališče. Tudi Mnačko je namreč napisal knjigo, ki načenja kočljiv problem, problem stalinizma in kulta osebnosti. V želji, da bi preprečil nepravilne in tendenčne interpretacije, je Mnačko prepovedal tiskanje knjige tako na Vzhodu kot na Zahodu. Nemška založniška hiša iz Kölna pa je prekršila mednarodni dogovor o avtorskih pravicah in je delo prevedla. Mnačko je napisal odprto pismo Hochhuthu. V pismu je pojasnil svoje stališče, ga primerjal s Hochhuthovim in protestiral proti nasilju založnika. V odgovoru je Hochhuth poudaril, da bo, če bodo njegovo pismo objavili tudi v socialističnih deželah, dovolil tem deželah izdati svojo knjigo. Tako bo delo, čeprav s precejšnjo zamudo, prišlo tudi do nas.

Namestnik zajema tisti del zgodovine druge

svetovne vojne, ki je tako za Nemce kot za Vatikan najbolj boleč. Pri tem je Hochhuth, zavedajoč se odgovornosti pri prikazovanju in ocenjevanju popretnosti dejanja, sene in osebe svojega dela v posebnem dodatku kot tudi številnih in kvantitativno obširnih komentarjih za samo izvedbo dela, utemelji in dokumentiral. Spodbuda za njegovo delo ni razhod s katoliško cerkvijo — to dokazuje že dejstvo, da je Namestnika posvetil patru in prelatu katoliške cerkve, ki sta padla kot žrtvi nacističnega terorja. Obenem delo tudi ni obožba nemškega naroda in nacizma kot zgodovinskega pojava nemške družbe in nemškega človeka. »Nasilje druge svetovne vojne ni bilo samo nasilje Nemcev,« meni Hochhuth, »glavna nemška krivda je, da je njihov Führer napravil program. Drugače pa so v Franciji, Madžarski, Ukrajini in drugod domačini sami s prav tako vneto pobijali žide kot Nemci.

Če torej beremo Namestnika, nimamo pred seboj samo obožbo vatičanske politike, Namestnik ni samo neumnilem razkrivanje danes že tako znanih grozodejstev nacistične Nemčije. Hochhuth apelira na človeka, ne samo na določene, temveč na vsakega človeka.

Da bi bolje razumeli samo fabulo in problem dela, bomo v kratkem osvetlili politiko Svete stolice pred vojno in njen odnos do nacistične Nemčije.

I

Vse obdobje vatičanske politike od Hitlerjevega prihoda na oblast pa do zloma nacistične Nemčije bi pravzaprav lahko imenovali »politiko kardinala Pacellijev, kasnejšega papeža Pija XII. Kardinal Pacelli je bil zelo sposoben rimski diplomat, ki pa je v odločilnem trenutku precejneval svoje sposobnosti Pacellijeva politika, njegova diplomatska prizadevanja in njegova srečanja so bila produkt strahu »pred rdečo nevarnostjo« in naperjena proti Sovjetski zvezi. V Stalinu je videl Pacelli najhujšega sovražnika celotne zahodne civilizacije in njegovo glasno kot tudi tiho podpiranje Hitlerja moramo gledati predvsem s tega stališča. V svoji knjigi »Vatikan in dvajseto stoletje« meni Avro Manhattan, da Pacelli oziroma Vatikan ni upal samo na razbitje SZ kot vira evropskih in ameriških komunističnih gibanj, ampak je šel v svojih konceptih celo dalje: mislil je na vrnitev pravoslavne cerkve v naročje katolištva.

Vatikan je že od začetka podpiral Hitlerjev prihod na oblast, čeprav je bila Hitlerjeva strpna politika od Vatikana in toleranca katoliške cerkve v Nemčiji le prazna obljuba. Ze takoj po sklepu konkordata med nemško državo in cerkvijo je namreč Hitler pogodbo prekršil, razpusil katoliško mladinsko ligo, vzel cerkvi šole in začel s preganjanjem duhovnikov. Vatikan je dolgo molčal. Ne samo, da je bil konkordat zanj silno ugoden (v Nemčiji je bilo leta 1938 samo 36% rimskih katoličanov) in zato ni bilo govora o kakem intenzivnem poseganju v nemško notranjo politiko,

stavila po robu nastali situaciji leta 1936, ki je bila za Vatikan dokaj neugodna. Ljudska fronta v Franciji, španska vojna in širjenje komunističnih in socialističnih idej v Južni Ameriki, vse to je vplivalo na vatičansko strpnost. Pij XI. je sicer res poslal v svet encikliko »Mit brennender Sorge«, ko je divljanje nacistov nad katoliško cerkvijo doseglo višek, vendar je bil tudi ta odgovor predvsem formalnega značaja.

Zakaj Nemci niso držali obljube, ki so jo dali s podpisom konkordata? Avro Manhattan pravi v že omenjeni knjigi, da »duh totalitarizma ne pozna enakopravnih partnerstev«. Konflikt se je vnel že pri vprašanju vzgoje mladine. Tu seveda ni bilo alternative. Tako cerkev kot nacistični režim sta si lastila privilegije do šolstva in vzgoje. Hitler je hotel enotno državo, državo v eni roki in zato je morala cerkev potprediti.

Situacija pa se je bistveno spremenila z začetkom vojne. Leta 1939 se je v samem Vatikanu izvršila sprememba. Papež Pij XI. je umrl in na njegovo mesto je stopil njegov državni sekretar Pacelli. Poleg tega je prišlo do nemško-sovjetske nenapadne pogodbe.

Pacelli je začel obupen diplomatski boj. Želel je rešiti Zahod pred notranjim konfliktom. O kaki rešitvi pa tu seveda ni bilo govora. Hitler je bil že odločen, da bo napadel Poljsko in spopad se je začel. V toku vojne se je papež še večkrat trudil doseči pomirjenje med zahodnimi zavezniki in Nemčijo, toda ker je Roosevelt vezal vprašanje premirja z Nemčijo s Hitlerjevim odstopom, so vsa pogajanja z Nemci propadla.

Tako se papež skozi vso vojno ni mogel postaviti zoper Hitlerja. Dobro je vedel, da bi njegova obsodba grozodejstev na Poljskem in ravnanja z židi lahko demoralizirala Hitlerjevo Nemčijo. In prav o tem vprašanju papeževe poslanice govori Hochhuth v svoji drami.

II

Hochhuth je delo razdelil na pet dejanj: prvo dejanje se dogaja v Berlinu, tri v Vatikanu in zadnje v Auschwitzu. Samo razdobje dveh let 1942–44, ki omejuje delo, je razdobje najhujših političnih grozodejstev. V tem času pa, pravi Erwin Piscator v uvodu, je imel vsako človek možnost odločiti se zoper nečlovečnost. Kierkegaardov citat v začetku in poudarjanje človekove svobodne odločitve tako v uvodu Erwina Piscatorja kot v sami drami gotovo nista naključna. V vsem konceptu gre za eksistencialistično pojmovanje človekove nedeterminiranosti oziroma človekove proste izbire, kajti, tudi če se ne odločiš, se pravzaprav odločiš.

Dve osebi, ki nosita težišče dogajanja, spremljamo skozi celotno dramo. To sta Riccardo Fontana, jezuitski pater in vatičanski diplomat, in SS oficir Gerstein, ki je ena od štirih oseb v delu — poleg papeškega nuncija v Berlinu Orseniga, samega papeža in Adolfa Eich-

mana — kateri hit ni spremenil imena in jo je poskušal kar najbolj verodostojno. Gerstein je — odpadnik. Po-buda za prosteja je dal Hochhuth v njegove roke. Geprida k nunciju v Berlin, potem ko si dal laborišča smrti na Poljskem, in potpusti cerkveni protest. Riccardo Fontana je na obisku pri nunciju in ki vidi v nunciju Gersteina na cesto, kasneje Gersteina in mu obljubi, da bo papež tral. Vrne se v Vatikan, govori s papeževim sekretarjem in celo samim papeževom teče v času, ko so Nemci že začeli in ko prav mimo papeževe palače pride na Poljsko. Riccardo pa ne doseže tega ničesar. Razočaran nad Pacellijem, je občudoval prav od mladih let, si v navzočnosti priprane na prsi rumeno zvezdico v Auschwitz skupaj s katoliškimi židovi temu, da ga poizkusa Gerstein rešiti prihod v konfliktu z esesovcem podlež.

Celotna fabulorej dovolj preprosta. Toda po sami priložnosti scen in mojstrskem dialogu, kima biti mestoma kar brutalno izvirne (prvi dejanju naroča profesor Hirt, izkano zbirko človeških lobanj, svojemu zasedovcu, kako naj najprej fotografira in ki ga bo ubil in naj pri likvidaciji pomeži na lobanjo. Ko bo ujetnik — Rus ali mrtve, na mu do glavo odrezati in naj lobanjo profesorju — za razširitev zbirke obošno delo edinstvena mojstrovinihude brez pomislekov: vse kar se mu zgodi, je treba zapisati s točnimkompromisnim formulacijami. Njegovi so ljudje, v katere verjamemo, čeprateš storimo resnično težko.

Da bi Hochhuthreči kakršenkoli ne-sporazum, je oplozlo z obširnimi režijskimi opombami, sene in vsako osebo je točno določilodoločnost spoznamo Eichmanovo vilo stor v kegljiščem, kjer se zabavajo Eichnjevog sodelavci. Pa-

peževa slika je slika človeka, ki igra samega sebe in je kot človek že izgubil stik z zunanijm svetom. Pretresljivi prizori na poti v Auschwitz, monolog starca, monolog žena, ki čaka otroka in ki ve, da bo umrla z otrokom v sebi, se preden bo minil teden, so podani s tako preciznostjo, da o nesporezumu ne more biti govora.

In kakšna je vrednost Hochhuthovega dela? Kaj nima vsa predloga je zgodovinsko-dokumentaristični pomen? Že večkrat smo zatrdili, da delo ni samo kritika Vatikana, ni samo razkrivanje Nemcev, nacizma, fašizma, principa totalitarne družbe. Hochhuth opominja na princip, ki se pojavlja v vsakem času in v vsakem trenutku človeške zgodovine, tako se danega kot pretekega dogajanja. Gre za ločevanje pojmov: biti v službi človeka in biti v službi dogmatске politike, v službi družbenih principov in neke nedoločene, meglene prihodnosti. Papežev primer je primer, eden izmed primerov. Kaj ni Stalin prav tako poizkušal s pomočjo Hitlerja doseči zmago v vojni, ki naj bi bila v korist njegovim agresivnim in imperialističnim težnjam? S kakšno pravico so zapadni zavezniki obljubljali Češkoslovaško Hitlerju s pogojem, da napade Sovjetsko zvezo? Tudi Združenim državam je bila prav dolgo znana Hitlerjeva agresivnost, njegova diktatorska in imperialistična politika, a so popolnoma mimo, celo ob sodelovanju lastnega kapitala dopustile njegov vzpon. In končno, kako je bilo mogoče, da je Thorez kot voditelj francoske komunistične partije zapustil Francijo v najtežjih trenutkih, odpotoval v Moskvo, komunisti pa so izločili iz svojih vrst vsakega, ki je odšel na fronto, da bi se upri Nemcem?

Hochhuthova drama je opomin človeški vesti. Hochhuthova drama je razkrinkanje »lepodušnosti«. Hochhuthovo delo je napisano za vse tiste, ki so zatislili oko pred umazaniam človeka nevednim zgodovinskim trenutkom z izgovorom, da je treba obdržati enotnost tabora zaradi grozeče in še hujše nevarnosti.

P. V.

OSEM IN POL

Eden največjih filmskih režiserjev Federico Fellini je imel silno razgiban življenje. Ta njegova razgibanost v življenju je prisotna skoraj v vseh njegovih filmih, posebno še, ker je navadno tudi sam glavni scenarist.

Sama zgodba filma Osem in pol je dokaj preprosta. Govori o nastajanju nekega filma, in se ne premakne s svoje začetne točke preprosto zato, ker se režiser Guido (Marcello Mastroianni) boji zgrešiti »pravo pot«. Guido dvomi, preveč dvomi v nujnost tega filma, ki naj bi vsakomur nekaj povedal. Zato je film že naprej obsoben na propad. Zgodba filma vsebuje Guidova razmišljanja, asociacije, sanje, spomine, njegov notranji nemir in vse to prepleteno z realnostjo. V terminalnem zdravilišču, kjer se zdravi, si vzame čas za razmišljanje. Toda to njegovemu filmu samo škoduje, ker začne dvomiti v pomen in iskrenost svoje-ga dela.

Vso to njegovo razglabljanje in sanjarjenje pa skoraj nasilno trga družba, kateri pripada in ki ga ves čas obdaja. Tu so igralci, novinarji, producenti, njegova ljubica, žena in še kdo. Vse to ga moti in mu še povečuje občutek negotovosti. Izgublja se v prepletanju realnosti, spominov in asociacij. Na koncu se nekako prisilno reši v vrvež oseb, ki jih je sam ustvaril v svojih prejšnjih filmih.

Po izjavi Fellinija samega naj bi bil v začetku konec filma brezizhoden, vendar ga je Fellini pozneje spremenil, ker se mu je zdelo, da je dolžan podati neke rešitve, pa čeprav nekoliko navidezno.

Kompozicijo filma ustvarja samo mentalno stanje glavnega junaka. Guido sam sebe okarakterizira z besedami: »Zmeda sem jaz sam.« V filmu skoraj sistematično zasledujemo dogodke iz življenja glavnega junaka: mladost je nekoliko oddaljena. Guido je imel katoliško vzgojo, do katere zgodaj občuti odpor predvsem zaradi prisilnega ponižanja pred vzgojitelji. V tej dobi se prvič sreča z grehom v obli-

ki ženske — malce omejene Ribičevke, ki je otrokom za nekaj denarja piesala in v njih vzbujala neko vrsto spoželenja.

Prav tako kot režiser Guido je tudi junak njegovega nikoli končanega filma vzgojen v katoliškem duhu. Kardinal mu je posebej »vresničav. Toda kakšno razočaranje po pogovoru s kardinalom! Kardinal govori vedno iz mikajoče in dvomno. V njegovi osebi je simboliziran ves skrivnostni red krščanske hierar-hije.

Guido ne ljubi nikogar. Prav takšen je junak njegovega filma: Nikogar ne ljubi, vendar je po Guidovemu mnenju vreden sočustvovanja. To pove Claudii (Claudia Cardinale), ki pa je mnenja, da z osebo, ki ne ljubi, ni treba sočustvovati. Claudia mu je ideal sodobnega dekleta, vse dokler se realno po nekaj letih zopet ne srečata. Torej Guido spozna, da je bil tudi ta ideal lažen. Glavni junak se vedno bolj po-taplja v svet svojih idej. Vedno manj se meni za realni svet, ki pa mu kljub vsemu ne pusti, da bi s svojo notranjostjo ostal sam in ideje domislil do kraja. Zato je obsoben na vedno pogostejše kompromise. Druži se s scenaristom, ki mu daje razumne in jasne rešitve. Toda Guidov svet je predalcel od scenaristovih realnih predlogov, da bi jih lahko upošteval. Na koncu se Guido osebe, ki jih je hotel v filmu realizirati, izgube, zato opusti snemanje in odide. Pred koncem naredi še navidezni samomor (fantazija) pred zbranimi novinarji, katerim ne more reči nič besedice, tako prazen je nenkrat postal. Reši se k svojim, že v prejšnjih filmih ustvarjenim likom. Postane zopet takšen, kot je bil: član družbe, ki ga obdaja. Seveda pa vse njegovo razglabljanje ni bilo zaman. Postal je kljub nedomišljenju lastnih idej notranje bogatejši.

»Osem in pol« je, če ne za najboljši, prav gotovo eden najboljših Fellinijevih filmov. V filmu je ustvaril relativno pregleden svet, ki je mnogostran, slikovit in pogluben. Močno fantazijsko obarvan neorealizem nekoliko motijo nekatere nadrealistične scene. To je pa najbrž tudi vse, kar bi se dalo temu filmu očiti-gati. Danilo Celičiga

* Ta citat je uporabil Hochhuth kot motto k tretjemu dejanju Namestnika.

SLAWOMIR MROŽEK: TANGO

Teater mora biti vedno neko totalno bivanje. Nepričakovani ali skoro nasilni zaključki posameznih dram me ne motijo. Razumem, zakaj mora biti Caligula na koncu nepreklono ubit. Luno je zaman hotel in je potem tudi zaman ubijal v njenem imenu. Bivanje sicer lahko opraviči smrt, če se uresniči — neosmisleno in v sebi razklanjajo gojo hotenje ne. Prav zato se tudi Sartrov Goetz v finalu tako nenadoma odloči za stvarno in neposredno bivanjsko prakso in se z obupom in nostalgijo ozre za tistim absolutnim hotenjem, ki ga je obvladovalo prej. Ampak premagal ga je. Izvojevati je treba človeško vojno, ne pa božje. Razumem tudi dolgočasnost tiste človeške situacije, ki take odločitve ne zmore — bodisi zato, ker si je preveč na jasnem sama s seboj, bodisi, ker je preveč izničena v sebi, in ki se je obsedila na čakanje s tisto slepo in do absurda nujno vero, ki uči, da bo že jutri vse boljše, ko bo prišel Godot in stvari uredil, situacijo, kakor jo npr. bivajo junaki Beckettovega Čakanja Godota. Razumem gledališče, v katerem avtorji ne puščajo — za vsak primer — narobe odprtih vrat za seboj in v katerem si ne dovolijo, jejo skozi junakova usta avditoriju soliti pa-met — pa naj bo njihov končni gledališki rezultat še tako absurd, beden in ex nihilo. Razumem vsako situacijo, ki je človeška last, in tudi tisto, ki je samo izraz njenih potreb ali njene vere, nemoči ali še tako smešnega patosa; nečloveško je pač tudi izraz človeškega.

Ni mi pa tudi tuj tisti teater, ki pomeni le špekulacijo z bivanjem, samo da se v tem primeru z njim ne morem ukvarjati kot s teatrom, torej bivanjem, ampak le kot s pričevanjem o bivanju. Kot bi si neko skrito življenje ogledoval v zrcalu — in kot da je pomembnejši tisti, ki zrcalo drži, od onega, ki pred njim biva. Od položaja zrcala je namreč odvisen videz slike.

Eno takšnih — skoro — brezbihih špekulacij z bivanjem pomeni tudi predstava Tanga Slawomira Mrožeka in režiserja Mirana Herzoga v ljubljanski Drami. Njima pomena, da bi nekaterim slovenskim recenzentom na tem mestu in zdaj poskušali dokazovati dvojnost njihovih kriterijev, Josipu Vidmarju na priliko, ko moramo samohotno primerjati njegovo recenzijo Camusovega Caligule in Mihelčeve Ure naših dni in tudi Tanga, čeprav se to človeku kar nekam vsiljuje, in čeprav bi šlo to tudi k dokumentu, tudi ne bomo zmogli opravičiti svojega početja s tem, da bomo dokazovali, kje so kvalitativne prednosti igre, kakor sta jo pokazala Maks Bajec in Janez Albrecht v tej predstavi, pred gledalci Alja Ramerja, ki je igral protagonistu Arturja — na premieri dosti slabše kakor na drugi reprizi. Tudi režijski prispevek Mirana Herzoga, dovolj adekvatno odsko transplantacijo Mrožekovega teksta, ki je pogrešala edinole izrazitejšega tempa (zlasti prvo dejanje) in bolj smiselnega prelivanja filozofskih in grotesknih prvin (drugo dejanje) ter ostreje akcentuiranih poant (tretje dejanje), pustimo zaenkrat ob strani. Kaj bi nam navsezadnje koristil izrazitejši tempo, bolj smiselno prelivanje različnih stilnih dejstev igre in ostreje akcentuiranje, ko pa je več kot očitno, da izvira njihova odsotnost v pretežno niži iz teksta samega. Režiser jih ni zmogel ali pa jih ni znal nadomestiti skoz celovito inkarnacijo svojega lastnega odnosa do sveta, ki bi jo bilo treba postaviti v uprizorilvi. Res je, da se prav v tem režiserjevem »lastnem odnosu« skriva smisel njegove režije kot umetniške izpovedi. Sicer ostanemo na uradniškem nivoju indiferentne in apriorne zapisanosti dramskemu tekstu. Če pa ugotavljamo, da tega »lastnega odnosa« ni in da je režija popolnoma adekvatna tekstu, in ker ne maramo biti niti kvalitativni moralisti niti estetizirajoče-tak-

tizerski apostoli, se bomo slej ko prej morali vprašati, zakaj je temu tako, torej po vzroku in šele nato — če bo potrebno — po posledicah, kakor jih razodeva predstava v svoji zunanji, fenomenalni strukturi. Ali povedano drugače: zakaj smo se potemtakem spriznili z lego ogledala, se pravi z dokumentarističnim odnosom do teatra, ki odseva sliko življenja, nismo pa mogli pristati na življenje samo? Zakaj smo obupali nad umetniško transformacijo in pristali le na vrednost pričevanega dokumenta, kakor nam ga daje to naše gledališče?

In še naprej:

Kaj je v svoji osnovi Mrožekov Tango? V tretji številki zvezne jugoslovanske revije za gledališče Scena piše Jovan Cirilov o tem takole: »Ključni prizor je prizor iskanja ideje v tretjem dejanju. Drug drugemu si ponujata za vrhunsko idejo: Boga, Sport, Eksperiment, (Novo življenje). Napredek, ki jo bosta morda našli v smrti. To pomeni, da so mli religije, filazna principa, politike zavrnili zato, da bi našli svoj konec v eksistencialističnem koncu brez konca — v smrti.« In vendar, kljub temu, ali ta Mrožekova drama sploh omogoča avtohtoni režijski odnos? Namreč odnos, ki nam bi potem omogočal — ne samo estetizirajočega spresevanja po literaturi in teatru, ampak — analizo vizije takšnega bivanja, kakor je v njem razodeto, in nam hkrati vsilil še konfrontacijo z našim tukajšnjim in zdajšnjim svetom, v katerem je pač edini razlog za takšno in ne drugačno gledališče in za enak izbor literature za ta teater. Bistvo avtohtonega režijskega odnosa je odbiranje in akcentuiranje posameznih — za avditorij in režiserja — usodno veljavnih dimenzij v dramskem tekstu, zraščanje odrskega z literarnim, ki prinaša — kakor rečeno — s seboj novo resnico bivanja, resnico, ki je dramski tekst ne more poznati v tako poudarjeni meri kakor predstava, resnico, ki je sinteza dveh zgodovinj, zakaj resnica bivanja je v odnosu, v medsebojnem prepletanju, učinkovanju in resonanci — in zato je tudi gledališka predstava praviloma polnejša od dramskega teksta. Seveda pa so potrebni za možnost tako aktualizirajoče in konkretizirajoče nadgradnje določeni pogoji že v samem

dramskem tekstu, dramski organizacijski strukturi gledališča.

Vendar pa pogo — namesto teoretiziranja — konkretnost s Tangom tako, da bomo hkrati raziskovali (ne)možnosti, svoje lastne intelektualne perspektive v ukvarjanju s tem in nazadnje tudi spoznanje, kako vsem tem samo še za gledališki dokumentarizem, ne za resnično stvariteljsko novost.

Dva svetovna postavljena nasproti: svet brez vsake igre in cilja, ki je tak zato, ker je vsestični konvencije, torej ustaljene življenje, pa jih ni znal na domestiti z novimi zapadeli v nekakšen brezbihih sekspektariziranje, ko je svet starih: babice, strganja, name Eleonore in očeta Stomila drugi strani je svet,

ki hoče bivanje v mo, spravi ti kaos, ki je v njem zaradi navada, spet v red; to je svet mladega, ki se je raje odločil za študij medicina pa eksperimentalno umetništvo ali konvencionalno pozo, ki je bila domovne družine. — Nekje med obema svetovno, Gde, posebejben »avtentičnem« ljudskemu bivanju, ki se ne meni za gospodarja, če se mu pri njem dobro godi, ki pa je v primeru, če so ogrožene njegove (tu sicer samo seksualne) potrebe, zmoglo pokazati tudi pesti in vzroji kreacijo zgodovine — vsaj začasno — v svoje roke in prisilili starega gospodarja (ki ga je dozdaj kot kačo gojil na svojih prsih), da z njim zapleše tango in se mu tako podredi.

Ta odnos je — kakor rečeno — zelo nerazvit. Temeljni konflikt igre je zastavljen mimo njega, predvsem med Arturja in njegovega očeta Stomila. Izpeljan pa je tudi na nekem zelo površnem nivoju, ki ga grotesknega dela špekulacija s prostorom in kostumi, ki z akterji le redko zrastejo v neko trdnost enovitosti. Zato je struktura teksta tudi v svoji osnovi neenotna in eklektično zlepljena iz filozofije in grotesknega prostora, v katerem se ta filozofija pripoveduje. Na žalost pa je tudi filozofija formalna, saj ji nikoli ne gre, da bi zavrtela v usodnejše vsebinsko problematiko sodobnega sveta in ji gre v glavnem za to, da bi temu sve-

pojedino namesto prejšnjega razvezanega spolnega odnosa, obenem pa se skoraj nujno mora skregati z Edkom, nekakšno svojo telesno strážo, ki jo je uporabljal tudi kot strážilo v odnosih do drugih. Edek stori seveda samo to, kar more. Zelo je močan in ko vidi, da je ogrožen, s pestjo podre Arturja na tla, si oblače njegovo suknjo in prisili strážico Evgenija, da z njim zapleše tango. S tem je očitno dokazano, da smo se vsi motili in da zgodovina biva mimo tistih, ki jo delajo, v »avtentičnem« plebsu, torej ljudstvu, ki bo v kritičnih situacijah že znalo samo opraviti tako, da bo prav.

S tem pa je dokazan tudi paradoks vseh prejšnjih trenj med kaosom in formo, ki so očitno potekala povsem mimo bistva stvari. Artur bi moral postaviti svojo potrebo ne zoper svoje sorodnike, zoper kaotični svet, ampak zoper Edka. Potem bi človek še nekoliko razumel ta kompilacijski (Camus, Sartre, Beckett, Ionesco), groteskni in groteskno površni in neenotni konstruktivizem. Tako pa je spopad med Arturjem in njegovimi sorodniki ves čas preveč postavljen v prvi plan, da bi mogli tudi razumeti morebitno drugo poanto tega teksta: namreč farsu, ki je lastna Edku, »avtentičnemu« ljudskemu bivanju, ki se ne meni za gospodarja, če se mu pri njem dobro godi, ki pa je v primeru, če so ogrožene njegove (tu sicer samo seksualne) potrebe, zmoglo pokazati tudi pesti in vzroji kreacijo zgodovine — vsaj začasno — v svoje roke in prisilili starega gospodarja (ki ga je dozdaj kot kačo gojil na svojih prsih), da z njim zapleše tango in se mu tako podredi.

Ta odnos je — kakor rečeno — zelo nerazvit. Temeljni konflikt igre je zastavljen mimo njega, predvsem med Arturja in njegovega očeta Stomila. Izpeljan pa je tudi na nekem zelo površnem nivoju, ki ga grotesknega dela špekulacija s prostorom in kostumi, ki z akterji le redko zrastejo v neko trdnost enovitosti. Zato je struktura teksta tudi v svoji osnovi neenotna in eklektično zlepljena iz filozofije in grotesknega prostora, v katerem se ta filozofija pripoveduje. Na žalost pa je tudi filozofija formalna, saj ji nikoli ne gre, da bi zavrtela v usodnejše vsebinsko problematiko sodobnega sveta in ji gre v glavnem za to, da bi temu sve-

tu nadela samo formo, ne pa da bi si prišla na jasno v njegovih temeljnih stvareh, torej z vsebino njegovega bivanja.

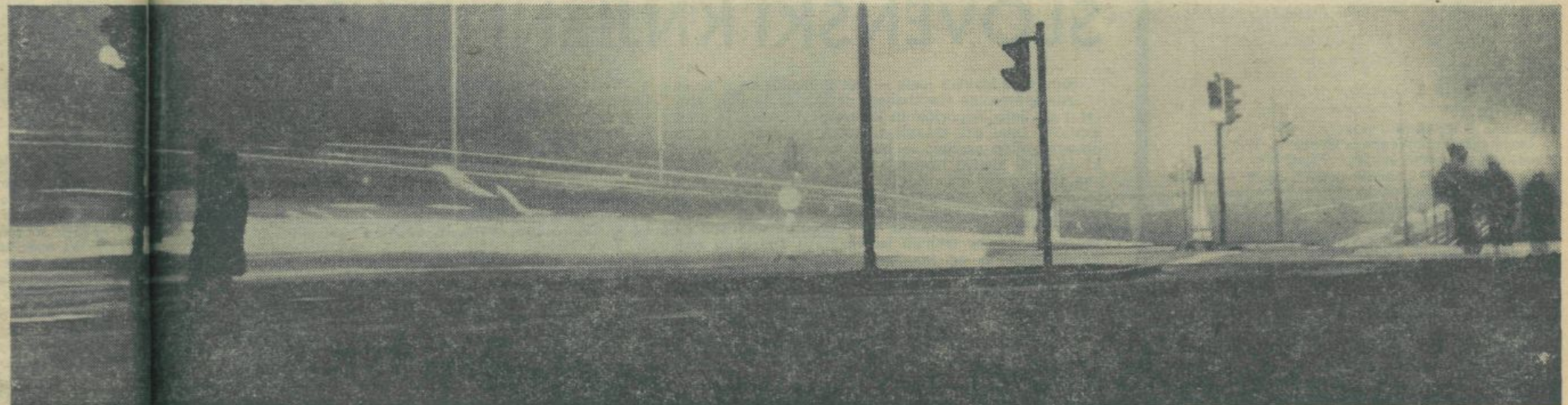
Bistveno drugač tež formalnega filozofiranja vidijo nekateri v tem, da starejši zagovarjajo načelo kaosa, liberalizma, nekonvencionalnost in eksperiment za vsako ceno, njim nasproti pa mladi Artur postavlja princip reda in trdne konvencije. Isti ljudje tudi trdijo, da je ta Mrožekov izum zelo avtentična vizija navskrziž v sodobnem svetu. Ne verjamem: zato ne, ker ne živim niti Arturjeve usode, niti ne občutim Stomilove. Ne gre namreč zato, da bi svetu vrnil formo, ampak zato, da bi zajeli njegovo bivanje v vseh dimenzijah, da bi si tako onemogočili sleherni lužajo, da je mogoče kaj spremeniti, da je mogoče v svet naseliti idealito naših želja, gre torej za to, da poskušamo razumeti svet, kakršen pač je. Če mu Mrožek dela silo, nič hudega. Moral pa bi to opravičiti. To sicer namiguje z Edkom. Ampak zgolj spekulativno, anekdotično. Ne verjamem mu, ker je prej, pred Edkovim aktivnim vstopom v dejanje, nasul preveč neslanosti in nesrečice, da bi jih Edkovo vstajanje od mrtvih moglo odtihniti in pozvrositi zares trdno postaviti na tla in osmisliti: Stomilovo, torej »eksperimentalno« in Arturjevo aktivistično, in s tem njuno lužajo vrnila na trdna tla realitete, sveta, kakršen je.

Miran Herzog se je očitno zavedal tega temeljnega dualizma Tanga. Njegova režija je uspešna — ker se preseli v dvorano — le tam, kjer je Edek v prvem planu. Tam pa, kjer gre za sliko kaosa, je burkast in potem tudi neavtentičen; avditorij je to zaslišal na reprizi prvo in drugo dejanje sta šla popolnoma mimo. V drugem dejanju se začne tudi filozofaža. Šele na koncu tega dejanja, kjer filozofaža zamenja erotična persiflaža, je bila omogočena komunikacija. Filozofija je bila površna in zgolj locistična, kot pri Mrožku samem, erotične scene so bile dražljive; recimo — scena, kjer naj bi Stomil maščeval svoje rogonosovstvo. Ampak to je premalo. Erotika bi morala prerasti v simbol. Edek bi moral zrasti zoper vse. Tako pa je bila Edkova revolta samo priznanje, da se je spolno res spozabil in da mora braniti ta svoj interes. Nič drugega. Zato filo-

zofija doseže svoj konec tam, kjer ga zasluži: v obscenosti privatne sorte, to pa seveda pomeni, da v simbol ni preraslo nič, namreč tako premaso, da bi moglo kaj obveljati tudi za nas, za splošnost. Imam občutek, da se nekdo dela norca iz tega, kar v resnici sem, norca s formaliziranjem in seksološkim sprenevedanjem, s tem strahopetnim begom v privatnost. — Rad bi videl Edka, kako ves čas izkorišča tako eno kot drugo dimenzijo sveta, potem pa začne premišljeno izrabljati obe v svoj prid: z umorom, s svojim avtentičnim, z razumom neobteženim življenjskim dejanjem. Od začetka do konca bi naj postavil na laž vse poverške stvarjalce zgodovine in naj bi namesto koncepta, poze, doktrine, politike itn. postavil svoj živi interes. To bi bila deziluzivistična, razbijalska predstava, in ker se ne bi ozirala na nič, bi mogla biti avtentična. Ampak morala bi biti do konca.

Tega pa tudi Mrožek ne omogoča. Tudi režiser se je zavedal njegovega eklekticizma. Zato ga je postavil takšnega, kakršen je, ne da bi se odločil za eno poanto in eno spoznanje. Dvomim, če je več tudi mogoče. Izbor teksta ga je v predodločni meri opredeljeval. In tekst očitno pozna tudi samo eno dimenzijo. Zato se mi zdi vse to liberalistično sprenevedanje na las podobno situaciji, v kateri je to naše gledališče zadnji čas: Artur je Josip Vidmar, ki že ves čas rolni zoper »zmedo« v tem gledališču. Gledališče mu je letos popu-stilo, kakor je Stomil popustil Arturju: zdaj bojo igrali Molierova Učene ženske in Strička Vanjo Čehova. Gledališče bo s tema dvema predstavama dobilo svojo »formo«, zraven pa bo z drugimi predstavami zganjalo »zmedo« naprej. Imelo bo torej formo in je ne bo ime-lo, in tudi vsebine po vsem tem ne bo moglo imeti: svoje lastne, enovite, dosledne. Tožimo se s tem, da dosleden nihče ne more biti in da smo vsi žrtve svojih razmer. Na žalost pa to gledališče in njegova situacija ne pozna nobenega Edka, ki bi se spomnil, da bi bile treba nekaj narediti, namreč z vsebino, z delom, ne pa zgolj skoz načela in politiko, skoz poverške uvodnike v gledališkem listu. In zato smo tudi vsi, kar nas je, samo dokument svoje dobe. Nič več. Več je samo Edek.

Andrej Inkret

Dve in pol Foto: Drago Kralj

franci zagoričnik

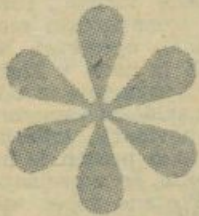
njiva

1.

Med mano in tabo, prst,
med tabo in mano je njiva.

Hraniš me, sloveniš me.
Prepotena v jesenskem jutru
ne vstajam k počitku,
ker legam v budnost.

Ujeda zasedejo dlan.
Dlan mi sega v misli
brez misli, pa vendar nestrpno.
Izdaja me, prodaja me, cefra me
vzravna, pa vendar zlo.

Njiva sem, ujeda sem,
jutro sem in jaz.
Nekaj me pobere,
nekaj se zavrzem sam,
nekaj me ostane, ali nič.

Med mano in mano boj.
Torej med tabo in tabo, med nama.
Moja koža je tvoja zastava.
Tvoj drog je moja hrbtnica.

Branim svojo njivo
pred izobiljem svojega zla.

2. psalm

obdarjeni z izjemnimi pogoji
tega tako imenovanega Sveta
brusimo osti ostem svojih čeljusti
za jutrišnje žetev sončnih peg
blagoslovljena bodi pasja mater
mrhovina moje ljubezni
moja kost moja popotnica
skozi sušno obdobje vere
moj zid je pernica vetrovom
pena ki me bo preživela v gobcu časa
z zvonečimi imenovanec
moj zid je igrača velikim nemočnim
otrokom z angelskimi obrabki
zapuščeni cerkvi
kjer preostali pajki lovijo
preostale duše muh
tako potem preostanejo vprašanja
preostalih vprašanj prav tako
vprašanja vseh možnih odgovorov
kajti ne obrodijo v svoji nespornosti
jegulja je moja mati volkulja
in tudi govedo
za katero brusim sekuro
in ne naposled Bach
ali jutro
še neznane pesmi

3. norica

Velika sentimentalna podgana žvenklja
z lepo prihodnostjo
mačkam ki so zaostale v rasti
in je ne dosežajo več
udarja po mizi rožlja
z neukinljivimi sredstvi
v trenutkih vročice napolni
ves prostor
četudi ni čisto res
ampak to je pesem

dali ji bomo injekcijo
potem naj redno jemlje svečke
kakor sem predpisal
predvsem jo je treba omejiti
na lepe oblike
skromne po obsegu velike po ambiciji
na zvok na ritem
na pozlačeno kletko
Saj ne boste zamerili
se je še opravičil čarodej
in je najprej na sebi pokazal
kako to misli
bilo je prav tako
vendar so nekateri potrdili
ne le zaradi zlobe
da samo še bolj zaudarja.

AMERIŠKI VIOLINIST ISAAC STERN V FILHARMONIJI

Nastop slavnega violonista je privabil slehernega koncertnega obiskovalca; prišli so celo iz sosednje republike. Študentu, ki se je odločil za obisk koncerta, pa je pred blagajno SF stopila na pot ovira. Vstopnina najmanj dva tisoč dinarjev. Pomislil je: »Ali pomeni tako draga vsopnica tudi izredno kvaliteto izvajanja?« Ob takih priložnostih ni opaziti dovolj mladega poslušalstva, ki sprošča togo atmosfero »resnih obrazov«.

Prva polovica programa je obsegala dela starih mojstrov; Geminianijsva Sonata je zamenjala delo kakega drugega Italijana, za njim Beethovnova Sonata in Bachova Partita za violino solo. Od teh se je drugi del usmeril v izpovedno lažja dela: Bartok — Prva rapsodija, Dvořák — Romantične skladbe, Sarasate — Caprice basque.

Geminiani — naslednik Corellijeve kompozicijske šole — je že v večji meri vnašal v dela osebno izpovedni »ton«.

Bachova partita: od allemande do bourréja, z doubleji za vsakim stavkom, se zlija v celoto gradbeni člen za členom, misel za mislijo. Na slušni poti jih odkrivamo že pri tehnično dovršeni izvedbi, a pri tem pogrešamo njih organsko rast, rodijo in zaživijo šele ob prisotnosti ustvarjalne volje izvajalca.

Beethovnova sonata v c-molu je v klasično formo zajeto in z individualno izklesano govorico postavljeno delo. V njem je kot v vsakem Beethovnovem

delu polno prisotna njegova natura. Do njenega izvira more stopiti samo oseba, ki v sebi nosi klice naravno pogojenega iskateljskega gona smisla bivanja.

Ostala tri dela so po kompozicijskem prijemu in izpovedani moči manjša. Dvořákov je že v naslovu izrazno opredeljeno, Bartokovo Prvo rapsodijo karakterizira stilizirano zajeti folklorni svet z vso svojo elementarnostjo. Ritmično življenje se pri poslednjem delu »Caprice basque« spremeni že v stalne ritmične oblike. Tehnična zahtevnost skladbe morada skuša prekriati pomanjkanje ustvarjalne potence komponista. »Glasbene težave« v njej ni.

Šest različnih fiziognomij, načinov gledanja na življenje in moči izpovedovanja bi si morali vtisniti v našo zavest skozi podajanje violonista I. Sterna in spremljevalca na klavirju Alexandra Zakina. Da pa je stopila v nas Beethovnova iskateljska natura, ali Bachova, Geminianijsva, in druge, vsaka v svojem jeziku izpovedujoča glasbena osebnost, ne moremo trditi. Kjer si lok samo z rutino odmeri moč pritiska na struno, ne pa da bi roka prenašala notranji utrip živga doživljanja slednje glasbene misli, ni moč najti stika z delom. Na ta način izvajljeni ton poslušalca ne prebudi in spravi v stik z glasbeno izpovedjo. Ali ni tako imenovano »objektivno podajanje«, kjer si mora poslušalec sam v sebi delo graditi in se mu dokopati do pomena, že odraz zmehanim znanega sveta?

Marjan Gabrijelčič

JOŽE TOPORIŠIČ: SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK I

Slovenski knjižni jezik — tak je naslov najnovejše izvirne gramatike slovenskega jezika, ki jo piše profesor dr. Jože Toporišič in katere prvi zvezek je pred kratkim izšel pri založbi Obzorja (celotno delo bo obsegalo štiri zvezke) — bo obravnaval poleg snovi, ki jo je že doslej obsegala »tako imenovana slovnica«, to je poleg glasoslovja, oblikoslovja, besedotvorja, sintakse in pravopisa, tudi stilistiko. »Tudi te bo učil (Slovenski knjižni jezik, op.) iz bogastva glasov, oblik in besed, besednih in stavčnih zvez našega knjižnega jezika izbirati za vsaktero sporočilo najprimernejše in se izogibati manj primernemu ali neprimernemu (stilistika).« (str. 5) Podrobneje govori o tem vprašanju knjiga na 157. strani pod Stilsko označenostjo: gre za ločevanje navadnega in ne- navadnega. »Na taka vprašanja odgovarja stilistika, ki trdi, da je pri več »enaki« jezikovnih sredstvih navadno, vsakdanje, normalno tisto, ki se pogosteje (najpogosteje) rabi. Stilistika pravi za tako sredstvo, da je nezaznamovano ali neoznačeno ali nevtravno. Ono drugo je potemtakem seveda zaznamovano ali označeno, tj. doživljajo posebno obarvano in zato seveda bolj opazno.« Te avtorjeve obljube in obravnave mora biti pač vsak, ki kolikor toliko pozna doslejšnjo zgodovino slovenskega slovničarstva, resnično vesel.

Vendar pa to ni edini razlog, ki nas je spodbudil, da čisto obrisno spregovorimo o pričujoči Toporišičevi knjigi na tem mestu. Marsikaj namreč napoveduje, da bo Slovenski knjižni jezik v svoji celotni podobi pomenil začetek nove stopnje slovenskega slovničarstva (šolskega pravim zato, ker je knjigo »kot učbenik potrdil republiški sekretariat za šolstvo«, pri tem pa ni vedel ne za kakšno šolo in ne za kateri razred potrjuje; domišljam si, da je knjiga namenjena srednjim šolam), začetek enako pomembne stopnje, kot so bili doslej Janežič, Breznik in Bajec, Kolarič in Rupel.

Trditev podpira najprej sam naslov knjige. Vse dozdašnje gramatike slovenskega jezika, opisne ali zgodovinske, so nosile splošni naslov »slovenska slovnica« ali »slovnica slovenskega jezika«, najnovejše variante za nižjo šolo pa »spoznavajmo slovenski jezik«. Toporišičevo poimenovanje »slovenski knjižni jezik« opozarja na globok premik v pojmovanju jezika sploh, na vsebinsko spremenjen pogled na jezik, in je zategadelj čisto načelne narave. Zakaj? Avtor se namreč zaveda namenske, funkcijske razvejnosti celotnega slovenskega jezikovnega ustroja, v katerem je knjižni jezik samo sestavna, in to poglavitna sestavna plast; ta plast je zase spet trden sistem, različen na primer od narečnega ali pogovornega sistema. In ker piše Toporišič slovnico knjižnega jezika, ne pa slovnico kateregakoli narečja ali pogovornega jezika, je seveda edino prav, da je dal delu tak naslov.

Iz spremenjenega pogleda na jezik pravzaprav vse nadaljnje novote, ki jih Slovenski knjižni jezik v naši jezikoslovni praksi uveljavlja. Omenimo razporeditev snovi: doslejšnja tradicionalna obravnava slovniškega gradiva je potekala po znanem, zelo starem redu: fonetika, morfološka, sintaksa, raba sklonov, besedni red (navajo po Slovenski slovnici 1964). V tako razporeditev je popolnoma kot tujek uvrščen se pravopis med fonetiko in morfološko, medtem ko je skladnja, to je slovniško področje, ki je v primeri z drugimi še danes dokaj naivno obdelano, na čuden način razsekano v stavek, rabo sklonov in besedni red. Toporišič sicer ohranja prakso, da je obravnava pravopisa dokaj neprimerno uvrstil med poglavja, ki bi si po mojem mnenju morala slediti povezano, zato pa je samo jezikovno gradivo razporedil drugače, kot je bila navada doslej: njegovo poglavitno stališče je miselno, logično, ne strogo gramatično.

Vodi ga od temeljnega govornega elementa, in to je stavek, v njegove manjše sestavine (glasoslovje, oblikoslovje), Menim, da je taka pot naravna in primerna pa tudi pedagoško metodološko ustrenejša (pedagoškega vidika ob knjigi, ki je učbenik, nikakor ne smemo pustiti ob strani; Toporišič je s številnimi vajami, ki pomenijo nadaljnjo novoto v slovenskih srednješolskih slovnicih, temu vidiku bogato ustregel): bralca vodi od večjega k manjšemu, od celote v posamezne člene. In če bo razporeditveni ustroj Toporišičeve knjige marsikoga razburil, bomo pripisali to pač resnici, da je dosedanja praksa v nas preveč mehansko zakoreninjena.

Slovenski knjižni jezik podira omenjeno prakso prav na nekaterih ključnih mestih. Ali počenja to upravičeno ali neupravičeno, pravilno ali nepravilno, prepričljivo ali neprepričljivo, to bo morala ugotoviti naša strokovna kritika, kakor bo sploh morala izreči svojo temeljito besedo o celotnem Toporišičevem delu. Mi si take pravice seveda ne moremo in tudi ne smemo lastiti. Povemo lahko samo, da vodi zgolj formalna želja povedati sleherni reč za vsako ceno na nov način v neporebno zapletanje (prim. na primer razdelek Pika, ključ in vprašaj sredi stavka), če te želje ne narekuje tudi novo spoznanje.

Od celotnega gradiva, ki ga prinaša prvi zvezek Slovenskega knjižnega jezika, bi rad opozoril samo na dvoje poglavij: Sintaksa stavka in Sporočanje. Prepričan sem namreč, da pomeni poglavje o stavku poglavitno vrednoto, ki jo Toporišičeva knjiga uvaža, in ta vrednota mi znova potrjuje, da izhaja avtor bolj iz miselnega, logičnega členjenja stavčnih elementov namesto dosedanjega strogo gramatičnega. Zategadelj je nujno, da je skladno močno poenostavil, hkrati pa spopolnil (prim. na primer samo resnico, da je končno vendarle tudi v slovnici ugotovljeno, da gre v primeru Sava teče motna za povedkov prilastek). Sledijo strogi misli, oplojeni neutajljivo med drugim pri P. Guberini in Klemensiewiczu (wy-powiedzenie — poved), avtor ne more šteti k samostojnim stavčnim členom niti povedkov določila niti prilastka, ker se oba obvezno na nekaj naslanjata. Poglavje Sporočanje uvaža kot dodatek v naše gramatike znova skopo poetiko, ki je od 1947. leta naše slovnice mislo obsegale. Njen namen je seznaniti uporabnika z nastankom, deli, prenosniki in oblikami sporočanja.

Po vsem tem lahko sklenemo, da je Toporišičeva knjiga Slovenski knjižni jezik I pomembno delo. Dasi ravno je namenjeno šolam, mora nujno pritegniti slehernega drugega uporabnika, znanstvenika ali neznanstvenika. To terja prav avtorjev odnos do jezika, ki utegne postaviti naše slovničarstvo na sodobno znanstveno stopnjo. Za zdaj je to najbrž še prezgodaj trditi, ko imamo v rokah komaj prvi zvezek celotnega dela in ker odseva pričujoča knjiga tudi dokajšnjo težavnostno neuravnano: znanstvena misel v njej je namreč za stopnjo, ki ji je namenjena, hudo neenotna. Vpeljava številnih novih pojmov (fonem, morfem, naslovnik, poved itd.) terja razmeroma visok intelektualni pivo, številne razlage, primeri in formulacije pa se spuščajo daleč podenj. In še nekaj moramo poudariti: knjiga vzpostavlja zelo neposredno (v uvodni besedi celo naivno) zvezo med avtorjem in uporabnikom, saj se avtor obrača k bralcu pogosto z neposrednim nagovorom.

h. v.

P. S. Na tem mestu se tovarišu Janezu Gradišniku opravičujem, ker zveze »... situacija... (se je) ovedela komajda šele krize sodobne poezije...« ni razumel. Meni in še komu ne dela nobenih preglavic (prim. Delo, 31. okt. 1965, Slovensčina za Slovence).

BURŽOAZIRANJE SOCIALIZMA

To bo prenapet članek. Nenavaden za zdajšnje usmeritev Tribune. Toda naj že s svojim golim obstojem dokazuje nemogočnost te usmeritve (ali nekaterih njenih prvin, zdaj to ni važno). Če se s izidovsko kopičenjem dejstev ne more odlepiti od pozitivističnega odsevanja resničnosti, ki mu je dano stanje norma — ostaja samo še abstraktno intelektualni upor. Dve skrajnosti — dve zagati.

Kaj nas potiska v zagato, obrača naša dejanja zoper nas? V naslovu sem zapisal geslo: buržoaziranje socializma. Kaj je to buržoaziranje naših odnosov, kakšen je obseg prekletstva? — Naj ostane razsežnost tega imenitnega družbenega procesa za zdaj nedoločena! Njegovo vsebino pa določimo kar s stvarmi samimi.

Ze pet števil se vrti Tribuna okrog iste vrele kaše: hočemo reformo univer-

vzdržujemo šole, ki ustvarjajo ljudi z nesmiselno ozkim profilom strokovne usposobljenosti. Zakaj še nismo ustanovili visoke šole za vzgojo urednikov Nedeljskega dnevnika. To bi bila nedvomno koristna družbena investicija!

Se pred kratkim so velikopotezno rušili Ljubljano in postavljali grandmanske spomenike kdo ve komu ali čemu. Danes pa »ni sredstva«, da bi dogradili strojno fakulteto! Tega niti zdravi razum ne more doumeti!

Kaj vse to pomeni? — Ne, da »ni sredstva« in da smo revna družba, ampak da je razdelitev družbenega bogastva neustrezna. To pa pomeni, da so odnosi popačeni, degradirani.

Seveda, ves ta metafizični svet aluminijastih stolpnic in psevdohistoričnih arkad nam je zgradil strokovni razum. Gotovo v računih ni nobene napake. Samozadovolj-

zmožen abstraktnih manifestativnih izbruhov.

Da je temu tako, in kako normalno se nam zdi to stanje, naj pokaže nazoren, čeprav obrobni primer. — Danes veliko govorimo o zabavi, zabavnem tisku, zabavnih radijskih in TV oddajah itd.

Se nihče pa se ni vprašal, kaj pravzaprav je zabava, iz česa prejema svoj smisel in potrebnost — zabava se poraja iz nujnosti, da izpolnimo svoj prosti čas. Prosti čas pa je del dneva, ko človek ne dela, je torej nasprotje delu. Kadar človek dela, se ne »zabava«, se ne sprosti in ni vesel; zato ga je treba sproščati v prostem času. In res danes opažamo, da se ljudje ne čutijo doma pri delu, da jim je delo le sredstvo za življenje, to življenje pa se odvija v ne-delovni sferi. Delo je sredstvo za ne-delo, ko človek šele zaživi, ko se šele začuti »doma«. Teda pa se hoče zabavati. Ta zabava je ne-delavna, neustvarjalna, prav tako kot je delo ne-zabavno, ubijajoče, torej tudi neustvarjalno.

Najrazličnejši slaboumni »zabavni programi« nam vsak dan znova potrjujejo, da delo ni v veselje, ni življenjska potreba, sprostitev, ampak le nujno zlo, od katerega beže v lažni svet popevk, filmskih mitov ali televizijskih detektivk, horoskopov, ali plehkkih mondenih skandalov.

Zabava v buržoaznem svetu še veliko huje požira človeka; in naši »mojstri« se pridno učijo pri njej. Buržoaziranje — ampak ne naravnih zabavnih programov, naravnih produkcijskih odnosov. To pa je veliko usodnejše. Samoupravljanje se mi tako ne kaže le kot načelo, kot cilj, ampak kot imperativ, kot nujen pogoj socializma.

Ce ne uresničimo samoupravljanja, pa bomo še naprej hodili po kavarnah, ali se vozili v avtomobilih loveč seksualne in podobne avanture, mešetarili s svojim življenjem, telesom in dušo — da omenim samo eno možnost te živalskosti.

To kar sem napisal, je mogoče samo zbirka anekdot — vendar — kjerkoli smo načeli vprašanje, povsod smo prišli do podobnega ali istega sklepa: odnosi so zastrupljeni, degradirani, nečloveški. Zdi se, da bi pri podrobnejši analizi teh vprašanj prišli do pojmov odtujitve in postvarnosti — pojmov, ki jih je Marx uporabljal za kritiko doseganjih zgodovinskih družb in ki jih tudi danes uporabljamo v opisovanju sodobnih (predvsem buržoaznih) družb. Zdi se, da naša družba teh temeljnih dehumanizirajočih struktur ni uspela revolucionirati. To ni čudno, saj je v današnjem svetu tako nemogoče odpraviti na primer tako alienativno strukturo, kot je blagovno-tržna produkcija. Bolj zaskrbljujoč je drug pojav. Da se namreč mi vsi do te družbene strukture, do teh nečloveških odnosov vedemo kot do normativne danosti, da se nam vse to zdi zmerom bolj prirodno in samoumevno. Prav to pa je tisto, kar naj označi izraz buržoaziranje socializma. Dano stanje nam je sveto, prirodno — pristajamo nanj in mešetarimo z možnostmi za kariero, računamo pot do avtomobila ali manipuliramo s spolnostjo. Življenje je enostavno, ker je račun — prihodnosti ni, presejanja ni, človeka ni.

Po vsem zapisanem bomo verjetno lažje doumeli vprašanje usmeritve Tribune, ki sem ga nakazal že v uvodu. Načelo letošnjega koncepta je bilo graditi na konkretnih dejstvih, podatkih, želeli smo se torej učiti na prejšnjih napakah. In vendar se je izkazalo, da konkretnost pripelje v pozitivistično prikrivanje resnice z goro podatkov, da s konkretnostjo pride tudi težnja k veličanju obstoječega stanja in k mešetarjenju v danih okvirih. Kakšna je ta struktura, ki ne dovoljuje revolucionarne konkretnosti? — Toda verjetno bi se bilo pametneje vprašati po značaju te konkretnosti same: zakaj je to pozitivistična konkretnost? Kakšna je ta struktura, ki deformira zavest v pozitivizem, če hoče biti konkretna? Zakaj se okrog gesla konkretnosti zbira samo pozitivistična zavest?

In če se spomnimo na lanskoletne izkušnje, se lahko vprašamo: zakaj sta možni samo dve polarno nasprotni dejavnosti? — Abstraktna revolucionarnost in mešetarska, torej reakcionarna konkretnost? Prav s tem vprašanjem pa smo zajeli vse preklestvo: zakaj obe obliki angažiranja, ki ju poznamo — abstraktni negativizem in konkretni pozitivizem — oboje je način vzdrževanja in pristajanja na obstoječe stanje. Resnično revolucionarno bi bilo samo konkretno preseganje danega sveta, njegova konkretna negacija. Veliko vprašanje pa je, v koliki meri in kako je to sploh možno; izkušnje nikakor niso ohrabrujoče. Odgovor na to bi moral dati glede Tribune gotovo zbor bralcev in sodelavcev, ki ga je prav zato uredništvo tudi sklicalo.

Rastko Močnik

DAN MRTVIH - POST FESTUM

Naj mi oprostite vsi tisti, ki jih, verjemite mi, nenamerno žalim!

Organizirano smo 1. novembra pohitili na Zale. (Avtobusov je bilo na srečo dovolj.) Pobožna želja, spomniti se naših rajnkih, nas je vodila tja. Vsaj enkrat na leto. Kako lepo in hvalevredno.

Vsako leto tako. Učenci pišejo obvezne domače in šolske naloge, nekateri časopisi prinašajo podrobne opise komemoracij, opise z vsemi potrebnimi statističnimi podatki; govorniki govorijo solzne in ganljive besede, prodajalci cvetja, vencev, košaric in sveč si zadovoljno manejo roke, kupci pa na posvečenem zemljišču preklinjajo visoke cene.

»Kupite, kupite! Maroni, maroni... sol.dna postrežba, ugodna cena! Turški med, turški med, ajmo drugovi...«

»Košarica samo za enega jurja! Kupite, kupite!«

V nekem manjšem mestu blizu Ljubljane so dan, dva pred dnevom mrtvih, zgnali skupaj trop cicibanov in pionirjev. Na pokopališče so prišli, ne da bi sami vedeli, zakaj (ko pa je toliko proslav, akademij z obveznim občinstvom) in — poskali po vsaki točki žalnega programa. Tudi nekateri na grobišču obvezno stoječi občinski možje so ganjeno in zanosno ploskali. Učenci pa drugi dan pišejo nalogo: Dan mrtvih, ali pa: Pohiteli smo na grobove naših dragih... Tisti, ki jim puh že nagaja pod nosom, pa: Življenje je smrt, smrt je življenje. Vsi skupaj pa po istem kopitu.

Zale na dan mrtvih — semenj malomeščanske ničevosti ljubljanske.

»Mejduš, ali n. tista grobnica fajn? Cela garsonjera.«

»Pejmo se na grob sosedovega Janeza. Bom, videli, kako se Marička briga zanj...«

»Ampak, veš kaj, a ne bi bilo lepše, če bi kupila nageljne?« —

»Ja, dragica, ampak dragi so, dragi.« — »Ja, ja, reforma. Pa šele prvega smo.«

»Joj, kako lepo je taie grobek urejen. Glej, pa še tako mlada... Aja, zato so beli nageljni.«

»Vidiš t'stile spomenik? Lan ko leto ga pa še ni bilo. Gremo tja?« — »Je pa res velika stvar. Le kako so ga prinesli sem? Se mi je zdelo, da je »švasan«...«

»Si za en tarok zvečer?«

»Bi šla zdajle na dva deci?«

»Ne gre mi v glavo, da je Olimpija zgrubla v Sarajevu. Taki brezvezi ki...«

»Madona, danes pa nisem kosil. Svinjarija, ni bilo elektrike. Naše gospodarstvo...«

»Kupite, kupite! Tam naprej je dražje! Kup'te...!«

Ne, ne, nočem posploševati. Tudi solze so bile, posebno ob svežih grobovih. Vendar, zapisal sem, kar sem si šal. Mrtvi, nikar ne bodite užaljeni! Saj veste, toliko skrbi... Vsi se spominjamo naših dragih. Praznik je praznik — pa še prost dan po vrhu.

Mitja Meršol

POPRAVEK

V članku Zgodovina naravoslovja in tehnike v Sovjetski zvezi (Tribuna št. 5, 1965) so bile zaradi tehničnih težav brez vednosti avtorja narejene naslednje spremembe:

1. izpuščeno je bilo poglavje Zgodovina naravoslovja,

2. izpuščene so bile avtorjeve kritične pripombe na zgodovino tehnike v Sovjetski zvezi.

Zaradi tega je prišlo do neskladja med vsebino in naslovom. Avtorju se opravičujemo za te nedovoljene posege.

Za uredništvo
Milan Pintar

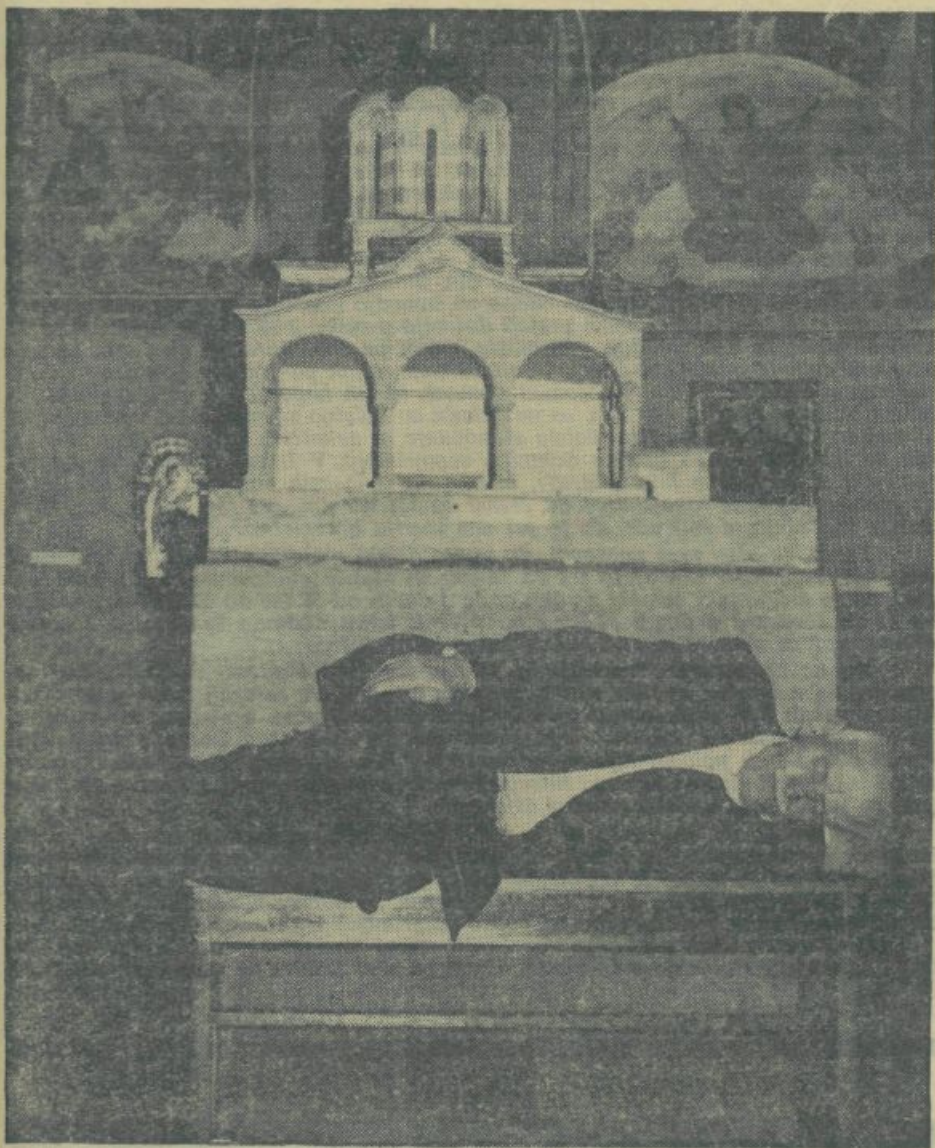

Foto: Karpo Ačimović — Godina

ze, vsi hočemo reformo, družba zahteva reformo, denarja pa ni. Družba je v gospodarski krizi, treba je štediti, iskati notranje rezerve. — Univerza in družbena notranja rezerva! Kakšna bolesta koncepcija tehnokratizmu: bedake je treba prepričati z njihovim lastnim jezikom, z njihovimi predsodki. Iz ropotarnice pozitivistične revizije marksizma so privlekli bazo, ki da je pogoj vrhnji stavbi, ki da jo vrhnja stavba »odseva«. Pa kaj je baza? Celota produktivnih sil in odnosov. Kaj pa so produktivne sile? Človekova dejavnost: materializirano delo (delovna sredstva) in živo delo. Univerza pa ni delo, raziskovanje pa ni delo, vzgoja in učenje pa ni delo?! — Paradoks je seveda, v tem, da moramo, če ne mislimo načelno, v marsikaterem konkretnem primeru na to retorično vprašanje odgovoriti nikalno: da torej v marsikaterem primeru poučevanje na šolah, študij na univerzah ni družbeno potrebno delo, ni družbena dejavnost. Ta pojav je posebej močan pri tako imenovanih humanističnih vedah — in začuda tudi pri družbenih vedah v ožjem smislu besede (da je temu res tako, kaže npr. trenutno popolnoma neurejen položaj oddelka za sociologijo na filozofski fakulteti; letošnji bruci se na ta oddelek niso mogli vpisati enopredmetno, sociologija je možna celo samo kot B skupina). — To me spominja na položaj družbene zavesti v kapitalistični družbeni strukturi, kjer ta zavest postaja vse bolj in bolj le odsev dogajanj v ekonomski »bazi«, ko je zavest vse bolj kapitulantsko pasivna do ekonomike. To se konkretno kaže ali kot esteticizem ali pa kot hlapčevsko udinjanje vladajoči finančni in politični oligarhiji. — Vsekakor nezavidljive primerjave! Govori se, da »ni sredstva«. Obenem pa

no lahko manipuliramo s tem svetom, saj je strokovnemu razumu dostopen; sposobni smo izračunati, kakšne strokovnjake in kdaj jih bomo potrebovali. Danes prav s to utemeljitvijo moledujemo za miloščinno univerzi: saj bomo vse zračunali, potem pa bomo v svoj mlin vtaknili nekaj generacij in iz njega bodo leteli strokovnjaki zahtevanih profilov. Strokovnost nad vsem! To geslo je sicer upravičeno v boju proti primitivizmu: ampak načela morajo iti zmerom za korak pred dejanjem. In če se danes borimo proti primitivizmu, moramo misliti na boj proti ozki strokovnosti. Drugače bomo čez nekaj let živeli v mravljišču iz jekla in stekla ter opravljali matematično določene funkcionalne gibe. Matkrat bomo seveda že zdavnaj pozabili na vsestransko razvitega človeka, zdavnaj bomo pozabili na socializem... In vendar hodijo naše trditve, da je univerza »družbena notranja rezerva«, na skrivaj prav po poti, ki pelje v tako prihodnost.

Pa kaj bi se podajali v prihodnost! Sedanjost naj zadostuje. — Ko že omenjam grandmanske zidave, kratka obrobna opomba: danes se študentske družine vseljujejo v bivše pisarne družbenih in podobnih organizacij, ki so se preselile v nove prostore. Kdaj bo obratno? Ko bodo naši odnosi humani? Sicer pa je vprašanje nesmiselno: kdaj je le kakšna organizacija uradovala v kletnem stanovanju?

Kaj to pomeni? — Da oddajamo organizacijo od ljudi, človeka od njegovih družbenih odnosov, ki ga zasušnjujejo. Potem pa se človek razkolje in po božje časti svoj družbeni del, svoje neobvladljive družbene odnose, svojo organizacijo, ki se je boji — politično je pasiven, dezorientiran in beži v zasebnost, kvečjemu da je

MATERIALNI POLOŽAJ DIJAKOV

Ce se danes beseda univerza vse pogostejše sliši tudi izven univerze in to v najrazličnejših stavčnih zvezah, nam to daje upanje, da bo prej ko slej prišlo do odločnejšega reševanja in morda tudi do zadovoljive, rešitve tega družbenega problema. Vse pogostejše se piše in razpravlja o problemih učnega uspeha študentov, njihove socialne strukture, njihovega materialnega položaja, njihovega izobrazbenega nivoja itn. Vse prepogosto pa pri tem iščemo zdravila za posledice, in ne za vzroke problemov. Problemi univerze oziroma njihovi vzroki in njihove rešitve pa so dosti bolj kompleksni, kot se običajno pojmuje. Reševanja se je treba lotiti najmanj pri šolah druge stopnje, pogosto pa še prej. Marsikateri problem, ki v srednjih šolah ni niti velik niti nerešljiv, postane na univerzi velik in pogosto tudi nerešljiv; tako velik, da ga lahko vsi vidimo, da ga bomo vsi reševali, kajti več ljudi več ve!

Materialni položaj študentov navajajo kot enega poglavitnih vzrokov. Če se reševanje tega problema ponazarja s početjem gasilcev, potem bi materialni položaj dijakov — zlasti tistih, ki žive v internatih — lahko ponazorili s požarom v nekem odročnem kraju, kamor gasilci sploh ne pridejo — ampak ga gasi le dež. Tja zaide kvečjemu kakšen misijonar, ki nato v svojih potopisih seznani svet o nesreči, nakar se odpravijo na pot reševalne ekipe itn.

Ce bom prikazal materialni položaj dijakov v primerjavi s študenti, bom to storil tudi zato, ker se mi zdi, da se njihovi življenjski stroški bistveno ne razlikujejo. Pri tem naj opozorim na dejstvo, da so podatki za dijake rezultat ankete, ki je bila izvedena letos spomladi le na nekaterih šolah in v nekaterih domovih v Ljubljani (torej življenjski stroški vsaj glede na geografski položaj ne morejo biti različni), vendar je vzorec zadosti velik.

Življenjski stroški so bili v domu okrog 14.000 din poleg oskrbovalnine, zunaj doma pa potrebuje študent oziroma dijak 42.000—47.000 dinarjev mesečno. Povprečna štipendija študenta je maja letos znašala 19.100 dinarjev. V šolskem letu 1963/64 je povprečna štipendija pokrila le 53% njegovih življenjskih stroškov. Ta situacija pa se je z gospodarsko reformo verjetno precej poslabšala (tudi za dijake) in to v dvojnem pomenu. Življenjski stroški so občutno narasli, štipendije se niso dvignile v skladu z njimi, njihovo število pa je celo padlo.

Pri dijakih je bilo v šolskem letu 1964/65 62,2% štipendistov (po anketi). Višina štipendij je takale (mislim, da smo z delitvijo na več kategorij bližje realnemu stanju kot s povprečjem, zato bom podatke navajal v tej obliki):

višina	do 10.001	10.001—12.501	12.501—14.501	14.501—16.501	nad 16.501
%	17,0	20,7	24,7	23,4	13,8

Štipendije so torej znatno nižje kot pri študentih, saj doseže povprečno študentsko štipendijo pri dijakih le 3,2%. Kolikšen odstotek življenjskih stroškov pokriva dijak s svojo štipendijo, si torej lahko mislimo. Študentje so pri tem imeli na razpolago še dva vira za kritje te razlike — subvencije in posojila, medtem ko so dijaki vezani le na starše. Zato je prav, če si še ogledamo, kakšen je materialni položaj dijakov, iz katerih izhajajo dijaki. Ne bom se ustavljal pri težavnosti ugotavljanja višine dohodkov in še posebej njihove realne vrednosti. Dohodke zato navajam v absolutni višini, za kmete pa v številu hektarjev zemlje.

dohodki	do 25.001	25.001—40.001	40.001—50.001	50.001—60.001	60.001—80.001	nad 80.001	ne ve
%	8,9	24,9	19,9	15,9	17,9	12,2	11,6

Kmetje	ha zemlje	do 5 ha	5—10 ha	nad 10 ha
%		35,4	22,9	41,6

Za realnejšo oceno materialnega položaja družine pa še število nepreskrbljenih otrok:

Število nepreskrbljenih otrok	eden	dva	tri in več
%	36,1	34,1	29,5

Kako se pri tem preživljajo dijaki iz družin, ki imajo dohodke pod 25.000 din, ali dijaki, katerih starši imajo le do 40.000 din dohodkov in pri tem morda še kakšnega nepreskrbljenega otroka, se lahko samo sprašujemo, zakaj odgovor vedo le tisti, ki so v takem položaju. Gospodarski ukrepi, kot je reforma, pa prav gotovo najtolj prizadenejo tiste, ki so materialno najslabše.

Morda bi si za ilustracijo veljalo ogledati še nekaj »zgodovinskih« primerov: Diak iz kmečke družine (2,7 ha zemlje), kjer so trije nepreskrbljeni otroci, ima 7000 din štipendije. Diak iz delavske družine s 35.000 dinarji dohodkov in dvema nepreskrbljenima otrokoma ima 4000 (štiri tisoč) din. Štipenditor: občinska skupščina Cerknica. S kakšnim namenom se daje taka štipendija, je menda jasno. Zelo zanimivi so tudi »reformni primeri«. Diaku, ki je tri leta dobival štipendijo, so nedavno sporočili, naj se javi na občini zaradi prekinitve štipendije. Bistvo nove pogodbe, ki sta jo podpisala štipenditor in štipendist, je naslednje: štipendist bo dobival štipendijo še do 1.1. 1966, nato pa se le-ta prekine in štipendista razveže vseh pogodbenih obveznosti. Torej so se pol leta pred diplomom »odkrizali« tehnika, ki so ga »potrebovali« tri leta in pol.

Znotraj te primerjave med materialnim položajem študentov in dijakov šol druge stopnje je posebno zanimiva primerjava med dijaškimi in študentskimi domovi, hkrati pa tudi bolj precizna in jasna. Hkrati pa bo ta primerjava realnejši pokazovalec položaja in reševanja teh problemov pri enih in drugih.

V študentskih domovih stane hrana (brez zajtrka) in stanovanje do 19.000 din, v dijaških domovih (gre samo za ljubljanske domove) pa skupno s slabim zajtrkom od 22.000 do 25.000 din. Vendar same številke še ne pokažejo prave razlike, zakaj ne povedo nam, da tisti, ki plačujejo več, prebivajo v slabših pogojih; v lesenih barakah, kjer ni peči, v sobah, kjer jih spi po štrideset skupaj, v sobah, kjer so pogradi v dve nadstropji; da imajo neke po štiri gojenke eno omaro itn. (razna obolenja, ki se v takih razmerah pojavijo, so razumljiva), medtem ko so v študentskih domovih večinoma sobe z dvema posteljama, morda s štirimi. Pojavi se vprašanje, odkod taka razlika glede na udobje in višino oskrbovalnine, ki sta v obratnem sorazmerju. Eden od vzrokov je prav gotovo v tem, da so študentski domovi večinoma v novih, dijaški pa v starih zgradbah in je torej razumljivo, da je vzdrževanje tu dražje. Pa vendar to ni tako bistven izdelek, da bi bil zadosten vzrok za tako razliko. To, kar predvsem ustvari razliko, je dotacija, ki jo prejemajo študentski domovi. Tu ne gre za dotacije, ki so namenjene za adaptacije in nabavo novega inventarja, te dobe včasih tudi dijaški domovi (lani jo je v Ljubljani dobil en dom — 3.000.000 din — čeprav bi devet domov skupaj potrebovalo za adaptacije namanj 250.000.000 din, temveč za dotacijo, katere neposredni cilj je zmanjšanje oskrbovalnine. Samo za sanacijo posledic gospodarske reforme so študentski domovi in menze prejeli dotacijo v višini 3.000.000 dinarjev, tako da študent plača le eno tretjino podražitve, dijak pa vso. Skratka, študentu je subvencioniranih 48 odstotkov hrane in stanovanja, dijak pa plačuje ekonomske cene. (Izjema so morda nekateri vajenski domovi, ki jih neposredno sofinancirajo zainteresirana podjetja.) Ob tem so na skladu za šolstvo razmišljali o možnosti, da bi zagotovili študentom brezplačno stanovanje, v nekaterih dijaških domovih pa, kje dobiti sredstva za osebne dohodke vzgojiteljev. V Ljubljani so trije domovi (podatki so za šolsko leto 1964/65), ki morajo iz lastnih sredstev mesečno dati za osebne dohodke vzgojiteljev od 25.000 do 111.500 din, pri tem pa dijake, ki te zneske plačujejo, v šoli uče, da je pri nas vzgoja brezplačna.

Torej, če smo prej ugotovili, da imajo dijaki nižje štipendije (za 4000—5000 din) kot študentje, plačujejo pa za hrano in slabše stanovanje več (3000—5000 din), če so življenjski stroški za dijake že v domu od 37.500 do 40.500 din, medtem ko so za študenta v domu 34.500 din, in če k temu dodamo še manjše dohodke dijaka, potem nam je njegov nevzdržni položaj jasen.

Da ne bi napačno razumeli te primerjave med študenti in dijak, naj poudarim, da s tem ne mislim, naj bi na račun študentov reševali težak položaj dijakov, ampak hočem prikazati še slabši položaj v odnosu s slabim, ter reči, da, ko se bomo odločili rešiti materialni položaj študentov, bomo morali rešiti hkrati s tem tudi položaj dijakov, sicer to sploh ne bo resnična rešitev. Če materialni položaj študentov zahteva hitrega in odločnega ukrepanja, potem to še toliko prej in toliko bolj zahteva položaj dijakov.

Gotovo je, da se dijak, ki je vsa leta študija na srednji šoli živel v nemogočih razmerah, ne bo odločil za nadaljevanje študija na univerzi. Na fakultetah pa bomo še vedno le registratorji neprimerne socialne strukture študentov, ki po svoje gotovo vpliva na njihov učni uspeh, ideološke nazore itn. Sposobnost bo ostala še vedno le parola, mi pa bomo razpravljali o reformi študija itn.

Na koncu se mi postavlja vprašanje, zakaj študentski domovi dobivajo dotacijo, študentje dobivajo subvencije, dijaki pa niso deležni ne prvega, ne drugega?

Jože Šter

ŠTUDENSKA SVOBODA PO NIZOZEMSKO

»Student freedom?« — »To je morda malce težko razumljiv izraz«, mi je pred kratkim, ko sem bil na Nizozemskem, dejal študent ekonomije, triindvajsetletni Pim de Bekker iz Tilburga.

Svoboda, demokracija... besede, ki sem jih slišal vsepovsod. Ko pa sem neko noč v burni diskusiji v deltskem študentskem bistroju (bistro = študentovo prebivališče) pobaral nekega najbolj gorečega prosvetitelja ljudi izza »železne zaves«, kaj si predstavlja pod besedo svoboda — študentska svoboda — mi ni vedel kaj dosti povedati. Torej le lepe besede?

»To je svoboda študija. Lahko študiraš kjerkoli in kolikor časa te je volja«, pojasnjuje Pim de Bekker: »Študiraš, karkoli hočeš, seveda pa je to tudi odvisno od vrste opravljene srednje šole (»Secondary school«). Vse skupaj je zgodovinsko pogojeno. Za nas, za vsako družbo je pomembno, da imamo dobre voditelje, visoko izobražene direktorje... Vsakdo sam odloča o rasti svoje osebnosti!«, poudarja Pim. Skušam me prepričati, da to ni anarhija, ampak da vsakdo rabi veliko veliko časa (tudi takega, ki nima zveze s študijem), da se izoblikuje v samostojno osebnost. »Zaradi tega mora vsak študent sam odločati o vsem.«

»Imamo veliko študentskih klubov, s posebnim načinom študentskega življenja.« (Prav dobro sem ga spoznal.) »Od časa do časa se moramo sprostiti...« Pim bi govoril še in še. Mimogrede pa je še poudaril, da ta svoboda ni absolutna svoboda... potem pa se je izgubil v tautologiji in prišel do zaključka, da je to — relativna svoboda.

Študij na Nizozemskem traja povprečno šest do sedem let. »Tako je bilo do sedaj«, pravi Pim. »V bodoče kaže, da bo študij skrajšan na pet let.«

Vprašanje pa je, kakšno besedo imajo nizozemski študentje pri sestavljanju študijskih programov. Besednik mi je vedel povedati samo to, da je »... študij na univerzah povsem drugačen od študija na sekundarnih šolah.«

»Zadovoljen sem z našim študijskim sistemom. Imamo dobre kontakte z našimi profesorji. Študentsko življenje pri nas na jugu (podobno je organizirano tudi v severnem delu Nizozemske) je zelo prijetno, razgibano.«

Kaj pa njihove študentske organizacije? Spominjam se, kako so si člani katoliške študentske organizacije zadovoljno meli roke, ko je njihova stranka nekaj izglasovala v parlamentu. »Ne ne, mi nismo politična organizacija,« so zatrjevali neuradni predstavniki deltskih študentov.

V Tilburgu imajo več študentskih organizacij. Posebno pomembna je ATSO (Splošna organizacija tilburških študentov) nekakšen splošni servis za tilburške študente. Pim je eden izmed funkcionarjev študentske organizacije. In — borijo se tudi za popust za študente pri nakupovanju.

Za zaključek še ena Pimova izjava: »Akademik ni specialist za posebno stroko (je lahko ekspert), ampak je osebnost, izoblikovana po svobodni poti življenja — študija.«

Mitja Meršol

